

D 146 (2-41c)
K op 83

Pharus

КОРОТКИЙ ПАСПОРТ КНИГИ

A449131

+

Шифр Ш6(2-4с); Ф83 Інв. № 2411471Автор Франко Л.Назва Коваль Басім;Арабська казка.Місце, рік видання Львів; Р., 1924.Кіл-ть стор. 2, 148 с.; іл.

-||- окр. листів _____

-||- ілюстрацій _____

-||- карт _____

-||- схем _____

Том _____ частина _____ вип. _____

Конволют _____

Примітка:

10.05.2005,
Молд

Франко. ij

Кобальт Тассим

(араб. сказка).

С

ІВАН ФРАНКО

КОВАЛЬ
БАСИМ

Львів 1924

ІВАН ФРАНКО.

КОВАЛЬ БАССІМ

АРАБСЬКА КАЗКА.

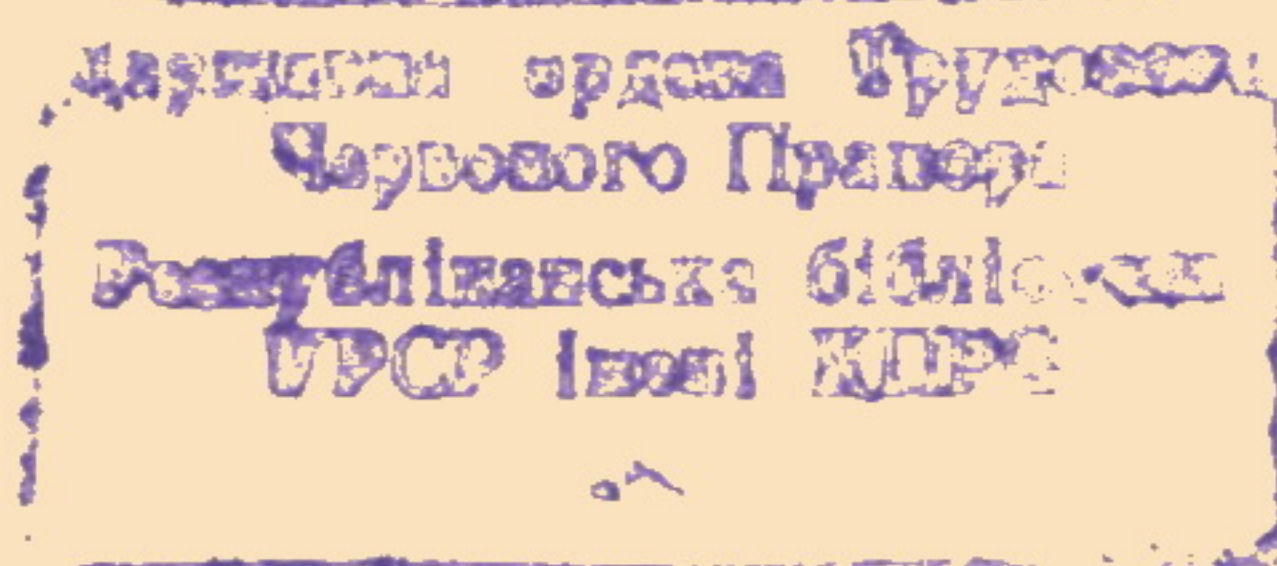
Третє видання.

ЛЬВІВ—КИЇВ, 1924.

НАКЛАДОМ УКРАЇНСЬКОЇ КНИГАРНІ І АНТИКВАРНІ

у Львові, Рутівського 22. КИЇВСЬКА КНИЖКА

Друковано 1- 5.000 примірників.

В ДРУКАРНІ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ. ШЕВЧЕНКА.

ПРОЛЬОГ.

З новим роком браття милі,
В новім щастю, в новій силі
Радісно вітаю вас
І бажаю, щоб в здоровлю,
В мирі, з братньою любовю,
Відтепер ішов вам час.

І бажаю, щоб трудяще
Те життя вам як найкраще
Без біди минало всім,
Щоб думками ви міцніли,
Богатіли, не бідвіли,
Щоб веселий був ваш дім.

І бажаю, щоб ми згідно,
Сміло, свідомо, свобідно
Йшли до спільної мети:
В своїй хаті жить по свому,
Не коритися нікому,
Лад найкращий завести.

Сим бажанням вас вітаю,
І по давньому звичаю
Повну чарку догори!
Щирій праці Бог допоможе.
Дай вам Боже все, що гоже!
Що негоже — чорт бери!

А тепер при вільній хвилі,
Коли ласка, браття милі,
Казку слухайте мою
Про Бассіма, про зухвальця —
Я її не виссав з пальця,
А як чув, так вам даю.

Та балакаючи з вами,
Не арабськими словами,
А по своєму розкладу:
Де розширю, де вкорочу,
Дещо з власного приточу,
Щоби вийшло доладу.

ПІСНЯ ПЕРША.

У Багдаді славнім місті,
Тому літ не сто, не двісті,
Тому тисяча й сто літ
Жив могутній царь-владика, —
Його слава скрізь велика, —
Звався Гарун Ер-Рашід.

Славний був не тим, що в купи
Він валив людськії трупи,
В крові плавав у війні,
І не тим, що за гріш люду,
За здобутки поту й труду
Бенкети справляв бучні.

І не тим, що в супокою
Він залізною рукою
Люд замучений держав,
Але тим, що кривди й шкоду
Найбіднійших із народу
Серцем збагнути бажав.

Тим, що правий без погрози,
На сирітські, людські сльози
Він чутливе серце мав,
Що частенько в простім строю,
Жебраком або слугою
Перебравшись, блукав.

Щоб життя людей пізнати,
Заходив у бідні хати,
На базари і на суд,
Де купці людей здирають,
Де судді галь-паль карають
І на кривду право гнуть.

О, на кривдників проступних,
На начальників підкупних
Сей халіф був злий батіг!
О, для них не знав він ласки,
З них здирав облесні маски,
Нищив їх, губив як міг.

А зате жебрак обдертий
Все мав царський дім отвертий
І готовий щедрий дар;
В разі напасті, неправди
Кождий міг прийти і завжди
Діло розібрав сам царь.

Скажете: яка то шкода,
Що для бідного народа
Днесь таких царів нема.
Ну, не все в суботу свято!
Толкувати б тут богато,
Та скажу лише: дарма!

Як би плив у ріках мід,
А з ковбас був кождий пліт, —
Хто би хтів на хліб робити?
Як би, що зівнеш — пиріг
Сам у рот скочить міг, —
Чи не любо б байди бити?

Як би не було зими,
За кожух не дбали б ми,
Ні за хату, де би скриться;
Як би кривди не було,
Ми не знали би, що зло
Є на те, щоби з ним биться.

А як бідности й хороб
Між народом не було б,
Ми б не знали милосердя;
Як би й нам самим, адіть,
Не прийшлося потерпіть,
Ми б дуріли з пересердя.

Як би хтось за нас все дбав,
Правду нам у всім давав,
Ми б самі про ню не дбали;
Як би зняв хто з нас ось тут
Всяке горе, всякий труд,
Ми б добру ціни не знали.

Тим то добрії царі
Тим недобрі, що старі
Все порядки укріпляють,
І бажання прав, свобод,
І дбаня за весь народ
В людських душах присипляють.

Тим недобрі, що нас вчать
Ізгори добра все ждять
За печаткою й декретом,
Вірить, що їх власть від Бога,
А думки, ідеї — змога
Вбить тюрмою та баґнетом.

Тож най буду я дивак,
А скажу на голос так:
Треба нам людей хоробрих,
Смілих, гордих і палких, —
А щоб виховать таких —
Волю злих царів, ніж добрих.

Ну, та се лиш так до слова;
Не про се властиво мова!
Ось вже блискає зоря,
А нам є куди махати,
Поки казку зопихати
Про предоброго царя.

ШСНЯ ДРУГА.

Вечір, ясне сонце сіло,
На дворі посутеніло,
Холод подиха з долин;
Курява ляга на шляху,
З мінаретів честь Аллаху
Викрикає муеззин.

Тут хто що робив чи діяв,
Спав, косив чи жав чи сіяв,
Їхав, ніс, — що тільки бсть,
Все повинен з рук кидати,
На лице своє впадати
І віддати Богу честь.

І халіф, що у троновій
Своїй салі мармуровій
Серед везирів і годж
Радю радив про державу,
Вчувши крик той, Богу славу
Дав — і рада вийшла проч.

Ер-Рашид лиш сам лишився,
Щиро Богу помолився
І поклони клав як слід,
В умивальнику яркому
Руки вмивши по закону, —
І подався на обід.

Пообідавши гарненько,
Думав, що засне смачненько,
На мягкому ложі ліг.
Та даремно очі жмурить,
Запашне кадило курить,
Сон на збитки геть відбіг.

Все якісь думки важливі
Наче мухи докучливі
Сунуться йому на ум,
Раз лоскочуть, то знов давлять,
То страхають, то цікавлять,
Навівають нудь і сум.

„Ні, хоч би й зовсім не класться!
А заснуть мені не вдасться!“
Мовив сам собі халіф.
Встав із ліжка — не шелеснув,
У долоні тричі плеснув —
Бо так кличуть там рабів.

І на царський глєск мінутно,
Тихо наче дух, нечутно,
З світлом Мурия, хлоп як мур,
Підійшов і мовчки зразу
Похилився й ждав приказу, —
Царський се лакей Месрур.

„Слухай — мовив царь — Месруре,
Ночі мовчанья повуре
Душу щось мою гнітить;
Зараз шли мені більдара
По міністра Джіяфара,
Хай прийде до мене вमितь“.

Царь звелів, слуга вклонився,
Мовчки, тихо віддалився;
Не минуло пять мінут,
А вже Джіяфар покірний,
Пан розумний, щирий, вірний,
Мов і ждав на те — був тут.

Царь промовив: „Любий друже!
Щось мені чи нудно дуже,
Чи то душу щось гнітить,
Чи вона щось прочуває
Що недобре нас чекає, —
Сон від мене геть летить.

„Що його вночі почати?
Чи Коран святий читати?
Певно, се спасенна річ.
Та ти знаєш — царь невільник
Світа, а не богомільник.
Не на те нам Бог дав ніч.

„Чи покликати музики,
Справить танці, піятики?
Знов не добре буде й так.
Царь — на очах всього люда,
З мухи зроблять верхоблюда,
Скажуть: царь — ласун, піяк.

„Може б ти міг пригадати,
Що би нам отсе почати,
Щоб скоротати сю ніч?“
Джіяфар вклонився низько.
„Царю, твій співак тут близько,
Хай співа. Се добра річ“.

„Ні, — сказав халіф, — мій цвітку!
Мій співак охрип крихітку,
Тай пісні його усі
Я давно на пам'ять знаю, —
Та сю ніч я будь бажаю
В зацікавленню й страсі.

„Слухай, друже, ну, зберімся,
В простий стрій переберімся
І подаймося у Багдад;
Може в тій юрбі народу
Здиблемо яку пригоду, —
Я пригодам дуже рад“.

„Царю, — Джіяфар мовляв, —
Всі пригоди насилає
Нам, як хоче, сам Аллах;
Що судив — дасть невідхильно,
Та самим шукати пильно
Тих пригод — і гріх і страх.

„А при тім, сказати по правді,
Вулиці богдадські завжди
Не зовсім безпечні. Щож!
Міліон! народ усякий!
Є й злодюги й розбишаки, —
На біду наскочить мож“.

Та халіф аж розсміявся.
„Джіяфаре! Ти постався
Краще якось! Адже ти
Мій міністер від порядку!
То так лад держиш ти, братку,
Що аж містом страшно йти?“

„Ну, дарма! Тим, що ти правив,
Сам мене ще зацікавив.
Дай побачу той Багдад
Уночі! Давай поброжу
По заулках, чи сторожу
Здиблемо, що дба про лад!

„Прошу, більше ані слова!
Ось одежа вам готова,
Одягайтесь, я також!
І веди як найспішнійше, —
Де темнійш, небезпечнійше, —
Що то там зустріти мож?“

„Царю, — Джіяфар мовляє, —
Бог, що світом управляє,
Він трима в своїх руках
І твою і нас всіх долю, —
Я твою сповняю волю, —
Хай провадить нас Аллах.

„Сторожі вічні в Багдаді
Служать всі тобі по правді,
Роблять, що повинність їх.
Та зір людський обмежений,
А найліпше збережений
Той, кого Аллах зберіг.“

Тес мовив, поклонився,
Із Месруром віддалився,
Простий надягнув убір,
І за хвилю із палати
Всі три вийшли погуляти
В сонне місто, мов у бір.

ШСНЯ ТРЕТЯ.

Вже звернуло геть з півночі;
Мов далекі вовчі очі
В небі мигали зірки;
Ніч безмісячна, понура,
Тягне холод, мрака бура
Від поблизької ріки.

Вулиці тісні і темні
Мов рови ті глубоченні,
Глухо кожний крок луна;
Ні тобі душі живої,
Хоч собаки де якої, —
Всюди тьма і тишина.

„Ну, — сказав халіф, — се й варе,
Мій коханий Джіяфаре,
Гарний лад у тебе тут:
Для царя найкраща річ,
Як усякий, скоро ніч,
Спать лягає у свій кут.

„Хто за дня мов віл трудиться,
Тому ніччю твердо спиться;
Все життя мине оттак,
Що про жадні злі пригоди,
Про права і свободи
Не подумав ніяк.“

В оттакім то розговорі
Три вандрівники не скорі
Вулицями звільна йшли:
Тут завернуть, там пристануть,
Тут замовкнуть, там заглянуть,
Чей би щось нове знайшли.

Але гов! се що за диво?
В одній уличці, що криво
Мов поломана біжить,
Чути голос прездоровий:
Баритон собі чудовий
Так співа, аж дім дріжить.

„Слухайте! — халіф мовляє, —
Сеж на правду хтось співає!“
„Ні — промовив Джіяфар, —
Хто б співав так серед ночі?
Хтось кричить! Ратунку хоче.
Може напад чи пожар?“

І всі три що мали сили
На те місце поспішили,
Відки голос той луна;
Бачуть: вулиця в спокою,
Ні пожару ні розбою
Ні сліду віде нема.

Але гляньте, край дороги
Дім стоїть досить убогий,
А край брами між стовпів,
Там одно собі віконце
Світить, мов крізь мраку сонце,
Відтам той лунає спів.

До віконця, до покою
З вулиці сягнеш рукою, —
Та заглянуть — де, де, де!
Мигне тїнь часом на латі,
Видно: ходить хтось по хаті,
І співа аж ляск іде.

Став халіф із Джіяфаром.
„Ну, чей вийшли ми недаром!
Слухаймо, що він співа.“
А з хатини без упину
В сонне місто голос ливув,
Вимовляв такі слова:

„Там на небі честь Аллаху,
На землі ж не маю страху,
Ні гризоти ні турбот;
Маю силу — запрацюю
З'їм і вищу й потанцюю
І сміюся з всіх пригод.“

„Джіяфаре, — царь мовляв, —
Чи ти чув, що сей співав?
Бравий се мабуть козак.
Ну, застукай у віконце,
Я хотів би з ним доконче
Познакомитися як.“

„Дай привіт йому звичайний,
Та не видай нас із тайни,
Впрошуйсь ніби на нічліг, —
Ти вже знаєш, як збрехати,
Щоб пустив він нас до хати,
Щоб його пізнать я міг.“

Illustration of a night scene in a city, showing three men in traditional attire standing in the foreground, and a man visible through an arched window in the background, holding a glass. The scene is set against a dark sky with a crescent moon and stars.

Джіяфар не спротивляєсь,
Аж на пальчики спиняєсь
Тай у шибу: стук, стук, стук!
„Хто там? — чути крик із хати.
Хто тут сміє стукотати?
Ех, як хоплю добрий бук!“

„Не у гнів вам, пане милий,
Ми чужі тут, заблудили,
Із Дамаску ми купці...
У знайомого одного
Ми гостили трохи довго,
Тай змилили вулиці.

„До господи нам не втрапить,
А сторожа як поцапить,
То в арешт запре якраз;
Тож огляньтеся на Бога,
Не гоніте від порога,
Підночуйте крихту нас!“

Тут з вікна, що було вище,
Здоровенна головище
Вихиляється й глядить;
Звис на очі чорний волос
І мов з бодні дужий голос
Не то мовить, то кричить:

„Ви купці? по правді всякій?
Ой, ви скорше розбишаки,
Лупярі та батярі!
Щось мені, як Бог великий,
Не до шмиги ваші пики,
Щоб гостить о тій порі“...

„Пане — Джіяфар промовив, —
Щоб Господь вас поздоровив!
Не беріть на душу гріх!
Ми спокійні, чесні люде,
А вам гріх від Бога буде
Не пустить нас на вічліг.“

„Ах, драбуго ти одна, —
Мовив голос із вікна, —
Ти про гріх мені торочиш?
Сам пройдисвіт, дурилюд,
Поночі пропхався туг!
Знаю, я чого ти хочеш!

„Вас там три в шалапути, —
Лиш вам двері відімкнути, —
Ввалитесь, мов сарана —
Не щоб на ніч захиститься,
Щоб наїстись і напиться
Мого хліба і вина.“

„Пане, Богом клинемося,
Що ми й не доторкнемося
До напою і до страв!
Ми вечеряли, ми ситі,
А вино те грішне пити
Магомет нам наказав.“

„Ну, глядітеж, — говорило
Чорне із вікна страшило, —
За се слово вас пущу.
Та в підпору сьому слову
Лиш одну свою умову
Вам відразу назначу.

„Маєте мені у кліти
Як сліпі й глухі сидіти,
Тихо, як у лапці щур;
Що я роблю чи лишаю,
Чи говорю чи співаю —
Ви мені ані мур-мур.

„Се вам я із серця раю,
Бо тут жартів я не знаю,
А на злюк та розбишак
Маю ось що“ — і з вікна
Наче довбнище страшна
Випручавсь його кулак.

„Ну, — сказав халіф, — нівроку!
Сим струментом раз до року
В бік дістати, тай досить.
Аж тремчу, чим се скінчиться!
А Дзяфар яка лисиця!
Вміє нічлігу просить!

Тимчасом внутрі будинку
Клямка брязь! і за хвилинку
Ключ у замку заскрипів,
І патлата головище
Вихилилась. „Прошу ближче!
Тут! На сходи між стовпів!“

Гості в пільмі лап-лап-лап,
І по сходах шлап-шлап-шлап,
А господарь їм долини:
„Стійте, де хто є! Гей ну,
Най сі двері я замкну,
То впущу вас до хатини.“

Входять. Хатка невеличка,
Стільчик, лавка і поличка,
Чисто виметений піл;
Серед хати з тертиць збитий
Білим обрусом прикритий,
Вмавний квітками стіл.

На столі шматок печені,
Два фрикаси приперчені,
Легомина запашна,
Огірок і марципани,
Медяник з маківниками,
Бутля доброго вина.

Тут господарь не витавшись,
Ні про що їх не питавшись,
При столі спокійно сів,
Проковтнув вина склянчину,
З'їв печені половину,
Огірком її заїв.

Потім позирнув на гостей,
Так що їм до самих костей
Тілом холод перебіг,
І сказав: „Які роззяви!
Марш оттам до тої лави
І зробіть собі нічліг!

„Чи вам може таки ласо
На моє вино і мясо?
Ну, попробуй лиш котрий
До стола торкнуться пальцем,
То всіх трьох таким вас смальцем,
Насмарую — Боже крий!“

І сягнувши на полицю,
Здоровенну патерицю
Зняв із неї сяжньову.
„Бачиш, мой! Отсим смарую!
І бігме не подарую!
Де засягну, там урву.“

Гості мов німі мовчали,
І на лавці посідали, —
Чи тремтіли — хто там зна.
Кождий сам собі міркує:
„Най з тобою чорт жартує;
Се правдива сотона!“

А господарь бук у руки,
Знов до мяса без привуки,
До вина й до марципан;
Далі трохи підситившись
І вина як слід напившись,
Забурчав мов злий кабан.

„Ні, хоч як собі міркую
І в макітрі порядкую,
А не може сього бути,
Щоб були ви чесні люде.
Ви злодії, ви паскуди, —
То досить лиш раз зирнуть.“

„Ну, ти грубий череваню, —
Я готов у калабаню
До чортів піти як стій, —
(Мовив він до Джіяфара)
Коли ти не є почвара
І не вийшов на розбій.“

„Або ти там чорномазій,
Теслозубий неґре вражий,
(До Месрура так казав), —
ТЬфу, яка гидка публіка!
Видно, той би з чоловіка
Із живого шкуру драв.“

І він плюнув, відвернувся,
І по хаті закрутнувся,
Заспівав собі під ніс:
„Там на небі честь Аллаху,
На землі ж не маю страху,
Хоч би й біс до мене ліз.“

„Джіяфаре, слухай серце, —
Так халіф до нього шепче, —
Я би конче знати рад,
Як сей ґазда називавсь,
Ремеслом яким займавсь, —
Мусиш ти його спитать.“

„Пане, — відповів міністер, --
Хочете, щоб він мені стер
Грішні кости на камуз?
Бога бійтеся! Мовчімо,
Як найшвидше геть втечімо,
Щоб не був нам тут пляхтуз.

„Аджеж бачите, він п'яний,
А в руках бук деревляний!
Ну, лиш писну я слівце, —
Може свиснуть поза уха,
Так що в нас не стане й духа
І хтож буде знать про це?“

„Ну, най се тебе не страшить!
Усміхнувшись рік Ер-Рашід, —
Не такий він людоїд.
А я конче мушу знати,
Як він зветься, чим зайятий,
І який його був рід.“

„Добре, пане, дізнавайтесь,
Та на мене не здавайтесь, —
Відповів йому везир, —
А я раджу: будьмо тихо,
Не драгуймо враже лихо, —
Най на нього впаде гир!“

„Ні, я мушу теє знати, —
Відповів халіф завзятий,
Яку хоч придумай річ:
Як зовуть його найменно,
Чим займаєсь він щоденно,
Чом осьтак проводить ніч.“

Джіяфар поблід, схилився,
Зимним потом весь облився, —
Бач попав між два огні.
„Не вгодиш царю — не гоже,
А промовиш — Боже, Боже,
Поможи сей раз мені!“

ЩСНЯ ЧЕТВЕРТА.

Та господарь попоївши,
І підпивши й подобрівши,
Обіззався зза стола:
„Гей, а що там, заволоки,
Скрипите, мов ті сороки?
Про що гутірка зайшла?“

Джіяфар відрік по хвили:
„Пане, ми тут говорили,
Що за добрий ти для нас;
Дав нам захист в хаті своїй
І хто знає, від якої
Злої халепи нас спас.“

„За твою отсю гостинність
Почуваємо повинність
Чимсь віддячити тобі;
Тож скажи, як тебе звати,
За кого раз-в-раз благати
Бога маємо в мольбі“.

„Ге, ге, ге! — зареготався
Іх господарь, аж хитався
Стіл від реготу його.
„Ти, мізернеє ледащо,
Мені дякувать! І за що?
За гостинність? Го, го, го!“

„Чхать мені на ту гостинність!
А повинність? Ну, повинність
Я одну вложив на вас,
Щоб ні про що не питали,
Ні мур-мур не воркотали,
А як ні — махай сейчас!“

„Пане — Джіяфар знов мовив, —
Щоб Аллах вас поздоровив!
Ваше слово нам святе.
Та хоч слово в вас круте,
Та діла свідчать не те,
Серце ваше золоте.

„Ми чужі вам, незнайомі,
Ви ж під ніч у своїм домі
Захист нам дали, як вдень;
Маємо спокій, вигоду,
Дивимось на вашу вроду,
Ваших слухаєм пісень.

„Будемо за вас молитися,
В своїм городі хвалиться,
Як то ви гостили нас;
Тільки просимо уклінно,
Розповіжте нам сумлінно,
Хто ви, як нам звати вас?

„Чим займаєтесь за днини,
І з якої то причини
Так проводите сю ніч?
В світі ми були не мало,
А ніде нам не впадало
Бачити таку річ.“

Ті слова, як мід із перцем,
Вхопили мабуть за серце
Їх медведя кудлая;
Він напрядивсь і надувся
І до гостей обернувся:
„Знать вам хочеться, хто я?“

„Ну, нехай і так, приблуди,
Як схотіли ви, так буде, —
Виявлю вам свій секрет.
Та глядіть, не обзиваться,
Не перечить, не сміяться,
Бо хто писне, бю в хребет:“

„Пане, борони нас Боже!
Хтож тобі перечить може?“
Скрикнули всі три нараз.
„Ну, глядіть же! Як що вчую,
То — їй Богу, не жартую —
На лемішку змішу вас.

„Передвсім вам треба знати,
Як мене при людях звати, —
А імя мое Бассім.
Ремесло мое — ковальство,
А життя мое — удальство,
Дулі тичу в ніс усім.

„Бачте, в рості, ані в кости,
Ані в силі, ані в злости
Бог мене не уквивдив.
Вдень до праці є охота,
Аж горить в руках робота,
Хоч би й як їх натрудив.

„Богу віддаю, що Боже,
Вірю, він мені допоможе
Вік увесь отак прожить:
Щоб уднину заробити,
Вніч проїсти і пропити
І ніколи не тужить.

„Чоловік я не злосливий,
Та коли хто нечестивий
Мене надто роздразнить, —
В карк як лусну без обслони,
Будуть цариградські дзвони
Рік йому в ухах дзвонить.“

„Свят, свят, свят Аллах над нами!“
Ледво чутними словами
Зашептали гості вमितь, —
„Від війни, чуми, вогнища
І від твого кулачища
Зволь нас, Боже, боронить!“

„Що муркочеш по старечій?
Хоче хто мені перечить?“
Крикнув схопившись Бассім.
„Гей, на бороду пророка,
Зараз тая ємотолока
Полетить к чортам усім.“

„Пане, молимося наразі,
Щоб в тій силі і відвазі
Бог весь вік тебе зберіг,“ —
Рік халіф. Бассім почухавсь,
І ще більше удобрухавсь,
Спершись на столовий ріг.

„Та найгірш над все, моспане,
Що на світі є погане —
Скорпіон, блощиця, вош —
Не люблю тих легкоробних,
Пісно-масно-преподобних
Фарисеїв і святош.

„Тих, що звикли в люд вмовляти:
„Ми в Аллаха адвокати,
До Аллаха — через нас!“
Тих — бодай їм не прожити! —
Що боронять вірним пити
Божий дар — сей винний квас.

„Я на сев святокрадство,
Фарисейство і лайдацтво
Не подамся, поки жив!
Бога щиро прославляю,
Хліб свій чесно заробляю
І вино все буду пив.

„Бог те бачить і все чує,
Ласкаво мене ратує,
Посилає благодать:
Дав сили, щоб що днини
Без похиби, без відміни
Заробив я драхмів пять.

„Як пять драхм у жмені маю,
Просто на базар чвалаю
І всі чисто видаю!
Одна драхма йде на мясо,
Бо люблю поїсти ласо,
Друга на вино, що пю.

„Третя драхма для потіхи
На цукри, соки й горіхи,
А четверта на свічки,
Пята йде на хліб пшеничний,
На цвіти, сей стрій празничний
Із небесної руки.

„Так заробок свій щоденний
Видам чисто, щоб в кишени
Ані аспра не лишить,
А тоді додому, братку,
Все кладу ось тут в порядку,
Сам себе давай гостить!

„Стіл застелю і вквітчаю,
Хліб і мясо все покраю,
Засвічу свічки як слід.
„Ну, Бассімцю, ви сьогодні
Наробились, десь голодні?
Прошу, прошу на обід!“

„Їм собі і пю й співаю,
Ні про кого дбать не дбаю,
І мене ніхто не зна;
Так втішаюсь до півночі,
Потім сон затулить очі
І храплю собі до дня.

„Двацять літ оттак прожив я,
Ще ні раз не відступив я
Від тих правил; не було
Тут душі чужої в хаті,
Аж вас перших тут, патлаті,
Якесь лихо принесло.

„Ось вам, ви пани прибуди,
Чи купці чи дурилюди,
Вся історія моя.
Ну, здоровля ваше! шулем:
Споминайте серцем чулим
Все Бассіма коваля!“

Гарун Ер-Рашід сю повість
Слухав як найкращу новість, —
В смак йому був сей піяк,
Сей коваль завадяка, —
І тихенько він балака
Джіяфарові ось як:

„Сей Бассім, то хлоп не швайка!
Гордий троха, та се байка, —
Грають мухи в носі, бач.
Дай-но, ми йому на пробу
Всиплем троха свого бобу,
Змінимо сей сміх на плач“.

Ще там кілька слів на віру
Пошептав халіф везіру,
А везір лице схиля,
І щиренько, м'ягко, гладко,
Мов невинне дитятко
До Бассіма промовля:

„Пане, хоч в словах химерний,
Чоловік ти характерний,
Своїм шляхом сміло йдеш;
Відцуравшись товариства, —
Сварів, поговорів, здирства
Від людей не зазнав“.

„Так — сказав Бассім икнувши —
Двацять літ оттак жию вже,
Кожду ніч у мене баль,
Кожду ніч мій стіл накритий,
І я п'яний і я ситий,
І жию й мені не жаль“.

„Алеж друже мій, — озвався
Джіяфар, — ану постався
У положення тяжке:
Стріль в голову халіфу
Завтра видати тарифу,
Розпорядження таке:

„Сповіщаємо громаді —
Всі кузні в цілім Багдаді
На три дні позамикають,
А хто в кузню кроком ступить,
Раз клевцем по штабі влупить,
Того смертю покарать.

„Певно, був би се, мій друже,
Смішний заказ, та не дуже.
Що тоді зробив би ти?
Відки б взяв пять драхм у жменю
На свічки та на печеню,
На вино та на цвіти?“

Мати рідна Василюху,
Як не визвіреться лихо
На розмівника Бассім!
„А щоб ти мені сказився!
І сим словом подавився!
Щоб капут був вам усім!

„Ну, чи я не дурень крайній,
В тій годині незвичайній
Сих драбуг і волоцюг
У свій тихий дім впускати
І ще тут їм виявляти
Весь життя мого ланцюг!

„Слухай, чорна ти вороно!
Щоб тебе на Боже лоно
Не пустив святий Петро!
Щоб штовхнув тебе на милю,
Коли рік ти се в злу хвилю!
Сто кольок тобі в ребро!“

„Друже любий, угамуйся,
Не клени і не дратуйся!
По що Бога всує звать?
Я сказав се не для того,
Щоб накликати щось злого,
А оттак пожартувать.

„Двацять літ вже реґулярно
Ти живш собі так гарно,
І Господь тебе беріг,
І халіф ще ані разу
Сього дикого указу
Не давав — сеж був би сміх.

„Ну, а так собі для шпасу
Поміркуй, якого б квасу
Наробив тобі той день,
Як би так — виходиш з дому,
А тут гов! „Ніде нікому
В кузні не робить ні цень!“

„Боронь Боже, щоб так сталося!
Але як би сеє склалось,
Що почав би ти тоді?
Де тобі пять драхм узяти?
Що почати? Що сказати?
Був би ти як на леді.“

„Га, поганая роззяво!“ —
Тут Бассім підскочив жваво
І ухопив бук до рук, —
„Будеш ще про се хармаркать?
Ковче хочеш зло накаркать
На мій дім? А щоб ти пук!

„Слухай, аджеж як між вами
Хто поганими словами
Наворожить зло мені,
Як би завтра прем халіфу
Стрілило таку тарифу
Видать і замкнуть кузні —

„Як би я без заробітка
Полишився — то на свідка
Магомета кличу тут, —
Хоч ховайтесь в нори-діри,
Я знайду вас, бузувіри
І всім трьом зроблю капут.

„А тепер, обридлі гості,
Що лиш до грижі і злості
Довели мене — ану!
Забирайте костюмахи
І летіть, вічні птахи,
Хоч в баюру смолянну!

„Хай вам вовк очима світить!
Хай вас безголовя стрітить!
Я не хочу знати вас!
Гай же! В зломану годину!
Хто не йде, то зараз кину
Із вікна в поганий час!“

Що робити, гості встали,
Мовчки з хати поманджали,
Раді, що кінець на тім;
Кленучи як по папері,
Отворив їм дому двері
І замкнув по них Бассім.

Як на вулицю дістався,
Ер-Рашід розреготався.
„Що, не хлопець сей Бассім?
Щире серце парубоче,
Сипле правду просто в очі,
Сам для себе всть усім.“

„Ну цікавий я віднині,
Як то завтра в тій годині
Знов побачимо його?
Що то буде він балакать?
Буде злоститись, чи плакать?
Алеж буде мав чого.“

Швидко мало вже світати,
Як з проходу до палати
Потайно халіф вернув;
Швидко Богу помолився,
Розібрався, положився
І як з купелі заснув.

ПІСНЯ ПЯТА.

Скоро добрий день зробився,
Вже халіф зо сну збудився,
Із мягкого ліжка встав,
У воді холодній вмився,
Щиро Богу помолився,
В радну залю завітав.

Там уже дворян без міри,
Там везіри і еміри
І урядники й князі
Посходились раду радить,
І судить, карать і ладить,
Долю важить на вазі.

Всі халіфу поклонились
На диванах розсадились,
І приказу мовчки ждуть;
Та халіф про щось гадає
І на троні не сідає
І приказу щось не чує.

Усміхнувся, аж хихикнув,
Джіяфара к собі кликнув
І сказав: „Пішли сейчас
До всіх міських комендантів,
Най шлють возних і трабантів
І окличуть сей указ:

„Відтепер через три днини
Щоб нічого не робили
У Багдаді ковалі;
І під страхом злої смерти
Всі кузні велю заперти,
Всі — великі і малі.

„Хто до кузні кроком вступить,
Раз клевцем по штабі влупить,
Той без суду, без потіх
По короткій процедурі
Буде висіти на шкурі
Там-же, де сповнив сей гріх“.

Джіяфар прийняв з поклоном
Сей указ — він став законом,
І за хвилю вже гонці
Мов шалені живо гнали,
Комендантам знать давали
У Багдаду всі кінці.

Не минуло пів години,
Вже барвистії дружини
Вулицями міста йшли:
Возні, слуги, отамани,
Хоругви і барабани,
Труби й сурми всі ревли.

Всюди бубнили й бреньчали
І сурмили і кричали:
„Правовірні, гей, сюди!
Слухай царського указу,
Щоб з невідомости зразу
Не вплескатись до біди.

„Відтепер через три днини
Щоб нічого не робили
У Багдаді ковалі,
І під страхом злої смерти
Мусять всі кузні заперти,
Всі, великі чи малі.

„Хто до кузні кроком вступить,
Раз клевцем по штабі влупить,
Той без суду, без потіх
По короткій процедурі
Буде висіти на шкурі
Там-же, де сповнив сей гріх“.

Люде слухали, ззирались,
Охали і дивувались:
Відки се? і по що то?
Та розпитувать, перечить,
Нарікать, або злоречить
Не відважився ніхто.

Майстер, що держав Бассіма,
Як звичайно, перед всіма
Вранці рано в свій варстат
До роботи поспішався
І лише що забирався
Свою кузню відмикать, —

Аж тут: тур-тур, бумс тра та-та!
Царська служба сороката
Йде і бубнить і кричить,
Щоб не смів коваль ні оден,
Хоч би був і як голоден,
Три дні в кузню поступить.

Ковалисько слухав, слухав,
І потилицю почухав
І бурчав собі під ніс:
„От іще указ безглуздий!
Ну, якої хочуть нужди?
Се порядок? Хай їм біс!“

Він бурчав, що мав бурчати,
Але голосно кричати
Не посмів: халіф не кум!
Так стояв мов кіл осики,
А від кузні ключ великий
Мав в руці немов на глум.

Далі троха погадавши,
Ключ челяднику віддавши,
Мовив: „На, домів жени,
І повісь його на клинці,
Сам же й інші челядинці
Приходіть за штири дни!“

Аж ось мало що проспавшись
І не мившись, не купавшись
До роботи йде Бассім
І мурчить собі без страху:
„Там на небі честь Аллаху,
На землі-ж начхаю всім“.

Що за біс? Підходить ближче —
Кузня замкнена! Хлопчище
Перед кузнею сидить.
„Гей ти, мой, що гави ловиш?
Чому кузню не отвориш?
Хочеш небо тут чадить?“

„Попсувався замок, сину?
Зараз я його відчиню,
Лиш раз трахну кулаком.
Ретязь вискочив? Не бійся,
Зараз відірву завісся —
Лад усьому дам мельком“.

Та тут майстер наблизився
І Бассім йому вклонився,
„Ні, Бассіме, — мовить сей, —
Замок мій не зопсувався,
Ані ретязь не зірвався, —
Не ломай мені дверей“.

„Так чогож сьому роззяві
Пусто тут сидить на лаві?
Гей, до праці, ти, чухрій!“
Але майстер вуса смикнув,
До Бассіма гнівно крикнув
„Стій Бассіме, не дурій!“

„Чи ти заспаний, чи п'яний?
Виплив розум твій поганий?
Хочеш кузню відчинять?
Чи не чув тих слів, що хором
Верещали нам на сором?
Чи не хочеш віри нять?“

„Нам на сором? Там до ката!
А то хто смів верещати?
Я не чув, їй Богу ні!“
„Ей Бассіме, — мовив майстер, —
Тут біда, ніякий кляйстер
Не заліпить сі три дні“.

І сказав йому доразу
Зміст халіфського указу
І погрозу ту тяжку,
Що хто наказ переступить,
Раз клевцем по штабі влупить,
Той повисне на гаку.

Як почув Бассім ті вісти,
Аж здурів, не знав чи сісти,
Чи стояти, чи тікати;
В голові було безладдя,
З рук упало все знаряддя,
Лиш уста щось булькотять.

„Бий його хрещена сила!
Не казав я? Розносила
Зла година тих драбів!“
Шлях думок його був простий:
Він згадав вчорашніх гостей
І заляв проміж зубів.

„Ох, як би мені їх в руки!
Я би їм додав принуки,
Аж би їх мара взяла!
Бач, поганці! В злу годину
Загадали злу личину,
А вона якраз прийшла“.

„Е — сказав коваль — Бассіме,
Що тобі біда відійме?
Ти собі волів козак!
Жінки ні дітей не маєш,
Сам за себе тільки дбаєш, —
Чим тобі журиться так?“

„Але в мене, брате, злидні!
Жінка, діти, а тут три дні
Свято — хоч свищи в хащи!“
Та Бассім його не слухав,
Мов сліпий довкола нюхав,
Все крізь зуби бурчачі.

Майстра гнів узяв поганий.
„Ти, Бассіме, певно п'яний.
Вже то бачу я давно:
Ти безбожно проживавш,
Уночі жереш, гуляєш,
П'єш заказане вино.

„Видно, за твої провини
Нас усіх отсеї днини
Тяжко так скарав Аллах.
Геть від мене! Забирайся
І ніколи не вертайся,
Щоб і дух твій тут не пах!“

Майстер ще сварив сердитий,
А Бассім неначе змитий
Скулився і драла дав;
Він ішов зовсім безт'ямно,
Тільки вперто, ненастанно
Всіх прохожих оглядав.

„Боже, — буркотів він стиха, —
Дай, щоб справці мого лиха,
Ті прокляті віщуни
Тут мені попали в руки, —
Вже б я їм додав привуки,
Що й не дригнули б вони“.

Так без думки і без тям
Він поплентавсь улицями,
Аж до лазні заблукав.
„Дай обмиюсь тут із бруду,
А потому далі буду
Клятих гостей тих шукав“.

Входить в лазню, оглядаєсь,
Втім до нього наближаєсь
Той, що вслугує, банник;
Глипнув раз і втішивсь дуже:
„Ах, Бассіме, любий друже,
Деж ти так від мене зник?“

Здивувався Бассімище,
Банника оглянув ближче:
„Чи ти дідько, чи Калед?“
„Так, Калед, що здавна дружні
Ми в одній робили кузні
І один зносили гнет.“

„Тямиш, як то ти бувало
Ратував мене не мало
І роботою й грошем!
Як з тобою я розстався,
То з ковальством попрощався,
В бані ось засів кошом.“

„Та старе добро тямую,
Тебе щиро я шаную.
Що тебе болить? свербить?
Говори! Кленусь на Бога,
Що лише моя спромога,
Рад для тебе я зробить“.

„Друже мій, — Бассім озвався, —
В мене нині розвязався
Міх цілий поганих бід“.
І він розповів Калєду
Всю історію з переду
Аж до кінчика, як слід.

„Се мене найгірше злостить,
Що сю ніч прийдеться постить,
Але се ще пів біди.
Гірше те: як раз зломаю
Те, що досі мав в звичаю,
То вже більш добра не жди“.

„Друже любий, угамуйся,
Тим ні крихти не турбуйся!“
Мовив весело Калєд.
„Плюнь на те ковальство нині,
Стань за банника при миві!
Ось тобі цілий секрет:

„Гостя обіллєш гарненько
І натрєш його міцненько,
Змажєш голову жовтком,
Милом насмаруєш тіло,
Щіткою начухай сміло, —
Будєш славним банником.

„Щє як будєш не сердитий
І навчишся стригти, брити,
Повісти смішні складать,
До папуч вкладати віхті,
Зручно обтинати ніхті, —
Будєш мати благодать“.

Ну, Бассім у тую пору
Іншого не мав вибору,
Скинув шмаття як стояв,
Фартухом заперезався,
І до бані показався,
Гостя швидко в руки взяв.

Як почав його милити,
Терти, мняти, стригти, брити,
Обливать по голові, —
Гість гадав, що він у раю,
Дав йому против звичаю
Басарунку драхми дві.

Другий дав одну драхмину,
Третій знов там щось докинув,
Пятий, шостий — геть усі,
Так, що поки звечоріло,
Наш Бассім за своє діло
Мав пять драхм у фартусі.

Свій заробок зрахувавши,
Своє шмаття знов убравши,
Крикнув весело Бассім:
„Е, великий Бог на небі!
Вже я нині не в потребі,
Чхать мені халіфам всім!

„Чхать мені на кузню й молот!
Тут не знатиму про голод,
Буду радше банником.
Се куди мені зручнійше,
Кориснійше й приємнійше,
І не втомлює цілком!“

І забравши драхми в жменю,
Він по хліб, вино й печеню
На базар подралював;
Усього як слід купивши,
Ані аспра не лишивши,
Вже смерком домів вертав.

Тут роздягся, все попрятав,
Де дірки були, полатав,
Скатеркою стіл накрив,
Умаїв його квітками
І заставив тарілками,
І свічками звеселив.

Чарку наповнивши спішно,
Він сказав тоді утішно:
„Гей, се випємо на злість
Тим драбам, бодай послизли,
Що мене так вчора згризли!
Хай їм сором очі їсть!“

ПІСНЯ ШОСТА.

Ніч настала. Темно всюди,
Сплять давно робучі люди,
Та халіф іще не спить;
Він не то, щоб думав важко,
Як тим бідним жити тяжко,
Як то їх біда гнітить —

Він все думав про Бассіма,
Як то десь, мов кінь без сіна,
Важко він тепер сопить.
Чи сидить, кусає пальці?
Чи простягшися на лавці
Слуха, як живіт бурчить?

Весело халіфу думать,
Як коваль там мусить рюмать,
Клясти, злитись неборак!
Але то не вся ще кара!
Ось він кличе Джіяфара
І йому говорить так:

„Ну, як думавш, мій друже,
Наш коваль приємно дуже
Проводитиме сю ніч?“

Джіяфар.

„Ей, не ситий і не паний, —

Будуть снитися цигани, —
Се куди немила річ“.

Халіф.

„Ну, вдягай купецьку свиту!
Мусимо йому візиту
Нині поночі зробить“.

Джіяфар.

„Пане, сього б я не радив.
Як він вчора нас скромадив, —
Нині певно буде бить“.

Халіф.

„Ні, дарма про се товкмачить!
Мушу я його побачить.
Клич Месрура зараз тут!
Без замішки, без сперечки
Одягаймось по купецьки
І махаймо в божу путь!“

Не минуло пів години:
Вулицями три людини
Серед пітьми тихо йшли
Аж в той темний закаулок,
Де Бассім мав свій притулок —
І щож там вони найшли?

Із Бассімової хати
Світло здалека видати
І веселий чути спів:
„Гей на небі честь Аллаху,
На землі-ж не маю страху.
Щоб мій ворог оцапів!“

„Джіяфаре, — мовив живо
Ер-Рашід, — се що за диво?
Кпить собі з нас сей коваль!
Щоб стягти на нього злидні,
Я кузні запер на три дні,
А йому й зовсім не жаль!

„Світить, їсть і пє й співає, —
Відкиж драб той гроші має?
Чейже не закленцав їх?
Все те я бажаю знати.
Стукай-но! Впросись до хати!
Будем мати сто потіх“.

„Пане, се не добре діло, —
Відповів везір несміло, —
Почуваю в тілі страх.
Се щось буханцями пахне...
Ну, як сей дикун тарахне
Вашу святість по зубах?“

Та халіф на се був строгий:
Як упресь, мов віл на роги
Не міркуючи бере.
„Стукай хлопче!“ І Месрур,
Спершися грудьми о мур,
Стукнув у вікно старе.

А Бассіму за хвилину
Іже вино ввійшло в чуприну
І збиралось на любов.
„Боже, коб при сій комашні
Мої гості учорашні
Тут мені явились знов!“

Буркнув так, аж тут, спасибі,
Щось там: стук, стук, стук по шибі!
Скочив до вікна як звір.
„Що за стук?“ кричить у злості.
„Ми, твої вчорашні гості“ —
Мовив ізнизу везір.

„Що?“ ревноу Bassim як тур,
Звісив голову за мур,
Щоб їм добре придивиться.
„Ви тут знов? Альо, тікайте
І верби собі шукайте,
Щоб на ній вам удавиться!

„Ех, як би я нині рано
Був де здибав вас, погано
Було б з вами! Я б зім'яв,
Потрощив вас на макуху,
Так щоб жадну з вас псяюху
Рідний тато не пізнав.

„А тепер — цікав я знати,
Що вас до моєї хати
Знов за халепа несе?
Кпити з мене, голомази?
Чи щоб я скрутив вам вязи?
В мене не купить і се“.

„О Bassime наш всечасний, —
Відповів везір облесний, —
Кпити з тебе? Крий нас Біг!
Ти хозяїн наш хоробрий,
Ти такий для нас був добрий, —
Хтож би з тебе кпити міг?

„Таж ми рано чули крики,
Той указ халіфів дикий,
Що кузні всі на три дні
Замика, й за тебе, друже,
Нам було турботно дуже.
Будь же ласкав, відчини!

„Ми прийшли тебе відвідать
І потішить і тобі дать
Добру раду. На часок
Нас впусти! Нам любі хвилі
Тебе бачить в добрій силі,
Твій почути голосок“.

„Ха, ха, ха! — Бассім сміється. —
Дурню! так тобі здається,
Ваших я жадний потіх?
Впущу вас, гидкі фафулі,
Щоб під ніс вам тикать дулі,
Насвистать на вас усіх!“

Ось по сходах він гуркоче,
Ось у замку ключ скрегоче,
Ось він двері відчиня,
Вгору їх веде з собою
І впускає до покою,
На порозі зупиня.

„Ну, погані волоцюги,
Смаровози і дрантюги,
Завидющі сліпаки!
Гляньте, вибалуйте очі!
Ви гадали, сеї ночі
Буду їсти дріжаки?“

„Гляньте, ось-де хліб у мене,
Ось вино, а ось печене,
Марципани і цукри.
Але жаден з вас, моспане,
Ні шматочка не дістане,
Хоч всю хавку розідри!

„Ви прийшли мене потішить?
Я б раднійший вас повісити
На один порядний шнур!
Гей там ти, козяча пико,
По що так захланно й дико
Зиркаєш до конфітур?“

„Пане, — став халіф мовляти, —
Ми не хочем оскорбляти
Вас на трупку й на їді;
Вас відвідать ми прибули,
Бо як той указ ми чули,
Думали, що ви в біді.

„Вірте, той указ дивачний,
Що царь видав необачний,
Нас зачудував зовсім!“

„А самі то ви, прокляті,
В тім нещастю винуваті,“ —
Гнівню відгукнув Бассім.

„Як впускав я вас до хати,
Не казав я вам мовчати?
А з вас дідько: кра тай кра!
Тай накракали в злу пору
На халіфа тую змору, —
Кракала би з вас мара!“

Д ж і я ф а р.

„Пане, щоб ми так здорові,
Як з халіфом ми у змові!
І не злий був, видно, час,
Бо влизнули ви від злого,
Не пошкодив вам нічого
Той халіфів злий указ“.

„Ха, ха, ха! — Бассім регоче, —
Пан халіф, коли захоче
Ще Бассіма оховстать,
Обчімхати мов ломаку,
На припін взять, мов собаку, —
Мусить дуже рано встать!“

Д ж і я ф а р.

„Пане, будьте любі-годні,
Розповіжте, як сьогодні
Викрутились ви з біди?
Сеж вам радість, як у небі,
І наука, як в потребі
В ваші наступать сліди“.

Б а с і м.

„Ну, трясучка вам і змора!
Вже вам повідав я вчора,
Що жив гарно двадцять літ, —
Аж сьогодні, як кузні
Всі заперли, то мені
Замакітрився весь світ.“

„Плентавсь я, мов штири п'яні,
Аж заплентався до бані —
Бог за мене не забув!“

Друга щирого знайшов я,
Вмить навчився там, немов я
Банником ізроду був.

„Отже поки звечеріло,
За своє банницьке діло
Я п'ять драхм і заробив;
Накупив собі що треба.
Дбав Бог за мене з неба!
Ледарів щоб грім побив!

„Чхат' мені вже на халіфа!
Що мені його тарифа?
Чхат' на ковалів цілком!
Я без муки і без страти
Хочу жити і вмирати
Правовірним банником!“

Д ж і я ф а р.

„Пане наш благочестивий,
Видко в Бога ти щасливий!
Та чи тяжко бути біді?
Ну, як би халіф наш лютий
Бані всі велів замкнути,
Що зробив би ти тоді?“

Б а с с і м.

„Чи не мовив я відразу,
Що від вас лиш гнів, уразу,
Прикрість мушу я зазнати?
Чи не клявся ти, лукавий,
Що не будеш в мої справи
Носа свого втикати?“

„Ти проклятий череваню!
Було лізти в калабаню,
А не в мій затишний кут!
Щоб ти спати ляг в тернину
Голий, поки в злу годину
Злеє слово вирік тут!“

Джіяфар зігнувсь покірно,
А халіф смієсь безмірно
І хихочеться в кулак;
Серце у панів котяче,
Люблять, як рвесь, злиться, скаче
Перед ними неборак.

Джіяфар.

„Пане любий, я лиш жартом.
Але всеж подумать варто...
Адже бачиш сам тепер:
Наш халіф усяке може.
Щож би ти зробив, небоже,
Як би він лазні запер?“

Та Бассім вже був підпилий,
То сміявся, а по хвили
Так промовив: „Глупий єсь!
Я Бассім! Най світ весь знає!
І Аллах про мене дбає,
Хоч нехай халіф стечесь.

„Бань не сміє він заперти.
Банником і жить і вмерти
Я бажаю — й буде так.
Бач, вина ось наливаю!

Слухай, пісню заспіваю,
Хоч ти вішайся на гак!

„Ой я собі садівник, садівник,
В моїм саду лабазник, лабазник,
Між лабазом стежка бита;
Чи то хлопець, чи то дід
Моїм садом вільно йдїть, —
Від дівчат жадаю мита.

„Як погана — подарую,
Як красуня поцілую,
А хто заздрий, тому пшик.
Всім маґнатам, бузувірам
І халїфам і везірам —
Хай їм жаба під язик!“

Так Бассім собі співає,
Ість і смокче й попиває,
Поки півень не запів.
Ось із лавки гості встали
І Бассіма попрощали, —
Вже пора рушать домів.

Д ж і я ф а р.

„Пане, кланяємось чемно!
Але так нам тут приємно.
Так ваш любий голосок,
Що для дружньої розмови
Ми й на другу ніч готови
Ще забігти на часок“.

Б а с с і м.

„Краще забіжіть, ви хами,
До старого чорта мами, —

Се вам, бачиться, з рідні:
Заночуйте де в болоті,
Розмовляйте з кіллям в плоті,
Замість докучать мені“.

Так приємно попрощавшись
І на вулицю діставшись,
Товариство геть пішло,
А Бассім наївшись, впившись,
Навіть Богу не молившись,
Почухрав собі в стебло.

ПІСНЯ СЬОМА.

Нова днина почалася;
Царська рада зібралася.
Ось царь видав маніфест:
У Багдаді всі лазні
Зачинити на три дні, —
Хто відчинить, вбить на хрест.

Люд лякався, дивувався...
„Що се знов таке?“ питався
У сусіда там судід.
„Вчора всі кузні заперли,
Нині всі лазні заперли, —
Чогож завтра ждати слід?

„Чи халіф наш так жартує,
Чи нового щось готує,
Чи трібує послух наш?
Ти один се знаєш, Боже,
Що нам добре, що негоже, —
Тож як знаєш, так нас праж!“

Слуги в пишному убранню
Самого халіфа баню
Зачинили передвсім,
І царицину в тій хвили,
Джіяфарову забили,
Й ту, де працював Бассім.

А хозяїн тої бані,
Вчувши царське приказання,
Став мов курка під дощем:
„Три дні свято примусове!
От нещастя нам готове, —
Жий тепер самим борщем!“

Банники ж в недовгій хвили
Круг Калєда обступили
Тай давай його шпилять:
„Сей Бассім, то друг твій, бачся.
Він приніс нам те нещастя.
Як ти смів його прийнять?“

Поки там змагались різно,
Аж Бассім, уставши пізно
Від нічних своїх утіх,
Звивши мов яке точило
Свій фартух і щітку й мило,
Суне і сопе як міх.

Він до бані знай простує,
А що сталось, не міркує,
Лиш під ніс гуде жуком:
„Хай там світ увесь валиться,
Я не буду тим журиться, —
Буду жити банником“.

Ось край бані він на сквері.
Бач, заперті в бані двері,
Люд сумний, без діла весь.
„Що се ви тут поставали?
Двері чом позапирали?“ —
Так Бассім до них озвесь.

„Може ключ де загубився,
Або замок закрутився?
Дайте, я лиш раз дмухну!“
Хоч і як всім не до сміху,
Але мали тут потіху.
„Ну, Бассіме! Ну, ну, ну!

„Хочеш двері відчинити?
Хочеш баню тепевити?“
„Певно!“ відповів Бассім.
„Ну, попробуй се зробити,
Коли хочеш быть прибитий
На хресті на місці сім“.

Б а с с і м.

„Що се за дурні балаки?“

К а л ь д.

„Друже, знать не чув ти таки,
Як кричали маніфест:
„Всі лазні три дні заперти,
Хто-ж відчинить, випен смерти
І прибить його на хрест“.

Вчувши сей указ султанський,
Мов болван тмутороканський
Остовпів Бассім бідар.
„Боже милий, Боже правий,
Чи на нас ти не ласкавий?
Що се за новий удар?“

„Ти б Бассіме, мій небоже,
Надаремно імя боже
В грішній уста не брав!“

Так сказав господарь бані, —
„Від вина уста ті п'яні,
Від обжирства ум охляв.

„За твої гріхи безмірні
Від учора правовірні
Терплять голод ковалі.
Краще-б був ти задриг'нувся,
Ніж у наш цех навернувся
Нам на злидні немалі!

„Трицять літ уже, ти блазню,
Я удержую сю лазню
І ніколи не чував
Ще подібного указу,
Аж свою ти довгообразу
Пику поміж нас упхав.

„Тож махай і забирайся,
З ковалями там братайся,
А між банників не лізь!
Най тебе Господь провадить!
Нам твоя присутність вадить,
Ти біду приносиш скрізь“.

Став Бассім, неначе змитий.
Що було йому робити?
Чи сваритись, чи ридать?
Він забрав свої манатки
І дав драла без оглядки,
Почвалав, куди видать.

Йде та знай скрипить зубами,
Гнів свій вилива словами:

„А побий же божий грім
Гостей моїх препоганих!
То у головах їх п'яних
Початок тим бідам всім.

„То чорти якісь, не люде!
Що лиш ляпнуть, все так буде,
І то все на людське зло.
Боже, як їх де поцуплю,
То такого лупня влуплю,
Щоб і слід їх замело!“

Поблукавши вулицями,
Він вернув домів без тями.
„Що робити?“ крикнув він.
„Ні копійчини в кишені,
Всі кузні й лазні замкнені...
Постить треба? Хай вам хрін!“

„Ні, не буде сього зроду!
Краще скочу з моста в воду!
Що тут маю, все продам!“
І почав перебирати,
За порядком оглядати
Плащ і пояс і турбан.

„Сю барвистую хламиду
Занесу якому Жиду,
Чей за ню три драхми дасть;
А турбан отсей хрещатий
За дві драхми як продати,
То мов кинути псу в пасть“.

І турбан в обруч ізвивши,
Плащ порядно ізложивши

Взяв у руки наш бідар;
Він ще гостям насобачив
І пішов куди сам бачив:
Просто носа на базар.

Помаленьку чимчикує,
Щось буркоче, щось міркує, —
Аж ось глянь, свята мечеть.
„Дай, війду, помолюсь Богу,
Щоб дав щастя на дорогу
І прогнав все лихо геть“.

Увійшов, як слід обмився,
Щиро Богу помолився,
І від серця відлягло;
Він покинув гостей клясти,
Став кругом очима пасти,
Чей би добре що прийшло.

В сінях храма зупинився,
В плащ святочний нарядився
І турбан на лоб надів,
І стоїть собі й міркує,
Як то зараз попрямує
На тандиту до Жидів.

Аж ось жінка наближавсь
І Бассіму приглядаєсь,
Бачить: крепкий се козак,
Плащ, турбан на нім заможний,
Мислить: се від суду возний, —
І рекла до нього так:

„Пане мій великоможний,
Чи не є ти з суду возний?“

„Так — відмовив їй Бассім
І повів очима грізно, —
Я в возний, рано й пізно
Служу судиям усім.

„А як хочеш, то одному,
Найчільнійшому, святому...
А як хочеш, то й сам я
Пан, що правду важить, мірить
Тим, хто в правду його вірить, —
Я премудрий судия.

„Одним словом, все я можу:
Правду людську, ласку божу,
Все готов тобі з'єднать, —
Лиш скажи, чого бажавш,
Який біль на серці маєш, —
Твою кривду рад я знать“.

„Пане, — мовить жінка з жахом, —
Як ти много одним махом
Набалакав, Боже крий!
Певно славний ти юриста,
Але в мене справа чиста:
Виправить довжок старий“.

Б а с с і м.

„Зволь лише мені сказати,
Хто се твій довжник завзятий,
Я його перед суддю,
Що між всіми наймудрійший
І до бідних найщирійший,
Заразійсько заведу.

„Слухай, жінко справедлива,
Будь лише мені зичлива,
Справу сю віддай мені;
За третину п'ястра жваво
Виграю все, коли право
Є по твоїй стороні.

„Та хоч би була та справа
Зла, нечесна і лукава,
Бридка, чорна як смола, —
Я її на правду зверну,
На добро відміню скверну,
Хвіст пушу вперед чола“.

„Пане любий, — каже баба, —
Скаржусь я на того драба,
Мого мужа. Щоб я так
Дочекала в Бога ласки,
Як подружні обов'язки
Не сповняє сей ш'як.

„Як мав шлюб зо мною брати,
Обіцяв мені давати
Пять динарів кожен рік
На шпильки, стяжки й одежу, —
Отсей довг від нього стежу,
Бо пропав із ним мій вік.

„Вже пять літ із ним бідую,
Слова доброго не чую,
Ледво є що їсти й пити,
А ще дідько той лабатий
Видумав за домом спати, —
Най же довг мій заплатить!“

„Щож за заробіток має
Муж твій?“ так Бассім питає.
„Муж мій, пане, чоботар“.
„Га, шкурлатник! стій же, братку,
Я тобі прищеплю латку,
Кину в дроз тебе і в жар!“

„Пане любий, — мовить баба, —
Чи не слід на того драба
Скаргу в протокол вписать,
У судді на мій рахунок
Виєднати форлядунок,
І тоді його зазвать?“

Б а с с і м.

„Певно, певно! Ось до суду
Вже близенько, сам я буду
Особисто у судді,
Твою справу виторочу,
Форлядунок виклопочу, —
Буде діло все в ладі“.

Се сказав Бассім і сміло
В суд війшов, мов мав там діло,
Десь постояв при стіні,
Потім гордо вихожає,
Шмат паперу в жмені має
І так мовить тій жоні:

„Ось папір! Тепер приладься!
Як на річи будеш знатися,
То побачиш ще й печать:
За годинку — кайтесь люде!“

Чоловік твій смирно буде
Твої руки цілувать“.

Аж підскочила шевчиха.
„Дайже Боже йому лиха,
А вам, паночку, добра!“
І з намиста, що на шиї,
Відірвала дві новії
Драхми чистого срібра.

„Нате, паночку хороший!“
Як Бассім дірвався грошей,
То мов яструб в кіхті хап!
„Ще Бассім я! — повідає, —
Ще Аллах за мене дбає,
А мій ворог — глупий цап!“

Повела його шевчиха
Аж на те підсіння стиха,
Де сидів її супруг,
І сама за вуглом стала
І Бассіму показала:
„Он він, панцю, щоб оглух!“

Тут Бассім свій ум відсвіжив,
Свій турбан нагороїв,
Вуса остро підкрутив,
Кашлянув, мов моздір грюкнув,
Палкою в підлогу стукнув,
Очі в лобі закотив.

Бачить, мужичок маленький
І худенький і бліденький
Над роботою клячить,

Як то кажуть, пушка духа,
Шив й сам собі як муха
Якусь пісеньку мурчить.

Тут Бассім не рік нічого,
Наближається до нього,
Що клячав на килимку;
Килимок за роги цапнув,
З майстром враз на плечі хапнув,
Наче кицьку у мішку.

„Пане, що се за причина?“
В страсі запищав шевчина, —
Де, куди мене несеш?“

Б а с с і м.

„Маєш тихо бути, смириться,
І закону покориться,
Бо до трибуналу йдеш“.

Ш в е ц ь.

„Пане, змилуйсь надо мною!
Аджеж не піду, як стою.
Положіть мене, щоб міг
Взяти свиту, вбратись гоже, —
Піду з вами в імя боже, —
Не несіть мене на сміх“.

Змилувавсь Бассім, шевчину
З килимком на землю кинув;
Люд їх обступив вінком.
Швець пита Бассіма з чуду:
„Хто се зве мене до суду?
Чиїм то я довжником?“

Б а с с і м.

„Жінка зве тебе до суду,
А я урядово буду
Її справу заступать:
Ти весь вік їй закапарив,
Тож за пятьдесят динарів
Ти їй мусиш одвічать“.

Ш в е ц ь.

„О завзяття ти жіноче!
Що вона від мене хоче?
Лиш пять літ жонаті ми.
Їй денара в рік! Є свідки!
Але пятьдесят? Се відки?“

Б а с с і м.

„Хоч заріжся, а візьми!

„Зрештою, мій любий друже,
Се мені зовсім байдуже, —
Будеш се судді казати.
А тепер готов? Їй Богу,
Час рушати нам в дорогу.
Я не маю часу ждати“.

І Б а с с і м потяг шевчинку
До судового будинку,
Жінка-ж бігла передом.
Як минули пів дороги,
Швець Б а с с і м у бух у ноги
І сказав таким ладом:

„Пане любий, лиш дві слові
Подозвольте, коб здорові,
Мені з вами говорить!“

Б а с с і м.

„Говори хоч двацять штири!
Ми-ж нічого не згубили,
Перед нами не горить“.

Ш в е ц ь.

„Вірте! — все, що жінка клепче,
Се сліпа їй заздрість шепче.
Бачте, вчора пізно вніч
Я в сусіди загулявся,
Потім там обночувався, —
Відси й вийшла вся та річ.

„Та кленуся бородою:
Задобрю і заспокою
Я її не в довгий час;
Най лише переспимосся,
То і перепросимосся
І не буде звади в нас.

„Тож прошу, мій пане милий,
Видай присуд справедливий!“
„Що за присуд?“ рік Бассім.

Ш в е ц ь.

„Дар візьми від мене, молю,
І пусти мене на волю, —
Буде краще нам усім.

„Вечером домів я вёрну,
Свою жіночку химерну
Приголублю, обійму;
Та тепер як зла, то в суді
Стану я в такій паскуді,
Що суддя замкне в тюрму“.

Думає Бассім: „Хвалабу!
Біс надав мені сю бабу!
З нею панькатись не слід.
Краще взять, що сей дарує,
І нехай собі мандрує
Хоч до чорта на обід“.

І сказав: „Мій друже чемний,
Певно присуд сей приємний
І тобі й твоїй жоні;
Але треба ж би подбати,
Щоби присуд той, о брате,
Був приємний і мені“.

Швець відразу се второпав,
У калитці пошолопав,
Дав Бассіму драхми три.
Сей сказав: „Тьфу, тьфу на вроки!“
І у черес свій широкий
Впер мов рака до нори.

Хвильку йшли ще так у парі,
Аж притрафивсь на базарі
Стиск народу, там вони
Буцім то згубились жваво;
Сей наліво, той направо, —
Вітра в полі догони.

„Жив мій Бог!“ Бассім аж крикнув.
„Ось пять драхм сьогодні смикнув,
То ще з голоду не вмру!
Дбав за мене Бог багатий,
То й було би гріх змінити
Поведенцію стару“.

Тут він зняв свій плащ квітчастий,
З голови турбан кратчастий,
І звинув їх у тлумак,
Край мечеті сів на сходи,
За сьогоднішні пригоди
Богу дякує юнак.

А шевчиха рада дуже,
Що пан возний її мужа
Без пощади тягне в суд;
Наперед чвалає жваво
І міркує: „Є ще право!
Є й на мужа в жінки прут!“

Озирнулась — що за нужа!
Ані возного, ні мужа
Позад неї ні сліду.
Як не крикне: „Леле! Леле!
Най вам дідько кости меле!
ТЬфу на горе, на біду!“

Ревучи мов за покійним,
З гнівом, вереском подвійним
Булицями знай біжить.
Глянь, Бассім сидить край храму.
Очі впер в святую браму
І тлумак в руках держить.

Кинулась до нього баба:
„Ось дивіть на сього драба!
Де мій муж? де мій довжник?“
„Жінко, — рік Бассім їй строго, —
Чи я сторож мужа твого?
Чи довжник у тебе зник?“

Шевчиха.

„Як то? Ти не є пан возний?“

Бассім.

„Брешеш, голосе безбожний!
Груба та брехня на цаль.
Я не возний, я не писарь,
Ні від довжників комісар, —
З батька, з діда я коваль“.

Тут шевчиха мов сказала,
В чуб Бассімові вчепилась,
Тай кричить: „Розбій! Розбій!
Правовірні, гей біжіте,
Поратуйте, допоможіте!
Мій довжник! Гнобитель мій!“

Тут народу тьма зібралась
Тай питають, що за галас?

Шевчиха.

„Люде добрі, возний сей
Мав приставити до суду
Мого мужа за облуду,
Тай пустив. Ратуйте, гей!“

„В мене взяв дві драхми ланець,
Підкупиться дав поганець,
Тай пустив його із рук.
Деж найду я правду й віру?
Таж такому бузувіру
Мало буків, мало мук“.

Дехто з тих, що позбігались,
До Бассіма придивлялись.
„Жінко! — кажуть — майстровá!
Гнів і лемент ваш порожний, —
Се-ж Бассім коваль, не возний.
Певно їх таких є два“.

Б а с с і м.

„Люде добрі, будьте свідком,
Отся відьма з чортом - дідьком
Бух на мене тай рипить
Про якісь дві драхми, то - що,
І мене, Бог знає по що,
Возним хоче ізробить“.

Тут сей голосно, той тихо
Дорікає: „Фе! шевчихо,
Не годиться так робить!
Грїх великий і публіка
Роботягу чоловіка
Забездармо зачепить“.

Сей падкує, той кепкує,
Третій бабу в бік пакує,
Інший каже: „Жарт на бік!“
Той кричить: „Вона здуріла!“

Сей свистить: „Горівку пила
Та на мозок дур затік“.

Стала баба наче змита,
З пантелику чисто збита,
Далі плюнула й рекла:
„Оттакі з лемішки пляцки!
Тьфу на розум мій дурацький!“
І додому потекла.

„Гей, на бороду пророка!
Возним бути — не морока, —
Міркував собі Бассім.
Перед возним кожний страх ма,
Слово скаже він — тай драхма,
Ще й насвище в пику всім.

„Наплювать на ремесництво,
На ковальство і банництво, —
Возним буду, поки жив!“
І стуливши драхми в жменю,
На базар по хліб, печеню
І все добре поспішив.

ПІСНЯ ВОСЬМА.

Тут Бассім їсть, пє, балює,
Там халіф лиш те міркує,
Що то поробля коваль.

„Ну, тяжка на нього кара, —
Мовив він до Джіяфара, —
Аж мені бідняги жаль.

„Ось вже північ не задовго —
Дай, забігнемо до нього“.

„Пане, — мовить Джіяфар, —
Я б не радив. Він сьогодні
Злий як два вовки голодні, —
Впадемо як муха в вар“.

„Се мене зовсім не страшить, —
Підемо, — сказав Ер-Рашид.

„Пане — Джіяфар озвесь, —
Двох разів було б за досить.
Поти збанок воду носить,
Поки вухо не вірвесь“.

„Годі тут балаки гнути!
Як я хочу, мусить бути!“
Рік халіф — і за часок
Знов всі три там чимчикують,
Світло бачуть знов і чують
Знов Бассімів голосок.

„Річ якась недовідома!
Бач у нього світло дома,
Він веселий! чути спів!
Стукай, друже! Хочу знати,
Що за біс його рогатий
Спомага!“ сказав халіф.

Стукнув Джіяфар несміло.
„Хто там стука? Що за діло?“
Крикнув із вікна Бассім.
„Ми се, купці Дамасценці“. —
„Трясця вашій лисій веньці!
Забирайтеся зовсім!“

Д ж і я ф а р.

„Друже любий, коб здорові,
Отворіть! Ми лиш дві слові
Маємо сказати вам“.

Б а с с і м.

„Щоб вже раз вас зацікавило!
Думаєте, мені мило
Вашим потурать словам?“

„Що лиш жартом ви сказали,
Все якісь чорти вязали
Гудзом на біду мені.
Адже й нині — сміх сказати —
Чиж не дав позамикати
Пан халіф усі лазні?“

Д ж і я ф а р.

„Всі лазні? Клянem дух з тілом,
Ми весь день за своїм ділом

У господі провели,
То й не чули сього дива.
Відчини, душе правдива,
Нам новин сих уділи!“

Б а с с і м.

„Тьфу! Так знать весь день ви спали,
Коли сього не чували,
Про що знає весь Багдад?“

Д ж і я ф а р.

„Пане! Богом закликаєм,
Нічогосіпько не знаєм!
Розповідж, коли нам рад“.

Б а с с і м.

„Ну, як так, ходіть до хати.
Та одно лиш прошу знати:
Жадних глупств не говоріть,
Чарів не робіть ворожих
Аві натяків негожих,
Що сповняються вам вслід“.

Мусіли на се пристати,
А як увійшли до хати,
Обстанову всю таку
Вздріли, як вперед вгадали, —
Отже мовчки посідали
На ослінці у кутку.

А Бассім став їсти й пити
І тимчасом говорити:
„Ну - ко, ти замділий гість,
Справді ти не чув і доси,

Що халіф той кривonosий
Устругнув мені на злість?”

Ер - Рашід ледви здержався,
Щоби не розреготався, —
Се - ж до нього рік Бассім.
Сей вина чарчину ликнув,
З розкоші вусами смикнув
І дактилів з'їв зо сім.

„Ся стріхата бородище,
Ся безмізка головище
Вджигонула маніфест:
Всі лазні три дні закрити,
А хто смів би отворити,
Того пригвоздить на хрест.

„Ну, я власне відучора,
Як веліла ся потвора
Всі кузні позамикають,
Банником собі зробився, —
То в такому опинився,
Що ні сісти ні тікати”.

Халіф.

„Чомже-ж ти не йшов зарані
До халіфової бані,
Може там би прийняли?” —

Бассім.

„О, якраз попасся б тамки!
Таж халіфову й султанки
Поперед усіх замкли.

„Знаєте, приблуди любі,
Я вже просто своїй згубі
В темну пащу зазираю.
Тай чи сам я! Набідиться
Банників ціла копиця!
Таку царь нам штуку вдрав.

„Але дзусь йому! за мене
Бог подбав. Ось тут печене,
І цвіти й вино й олій!
Я здобув пять драхм, тай тільки!
І всі видав до копійки
І не зміню звичай свій“.

„Ось зажди лише, небоже!
Ще тобі присястобоже,
Досолю!“ — муркнув халіф.
А Бассім вина насипав
В чарку і крізь нього глипав
І до свічки ним лелів.

Випив, цмокнув, облизався
І до гостей обізвався:
„Так, братове, так і слід.
Я їм, пю, а вам оскома,
Ви в куті, а я тут дома,
Я співаю, ви мовчіть!“

„Щоб тобі раз засклепило,
Ти ненажерне мурмило,“ —
Буркнув голосно Месрур.
„Хоч би раз сказав: „ось нате!“
От чудовище патлате,
Самолюб і самодур!“

Гей, як вчув Бассім слова ті,
Як не кинеться по хаті,
До Месрура прискочив:
„Дідьку чорний! Чортів балець
Вжеж не дармо Божий палець
Тебе чорно назначив.

„Вас гостити? Щоб ви зслизли!
Ви мою би працю гризли?
А мені ви що дали?
Чи то ви мені в пожиток
Дар, наїдок чи напиток
Хоч найменший принесли?

„Ви купці? На божі ризи!
Блюдолизи й костогризи,
Ось хто ви! Вода морська,
Що широка і вельможна,
Але пить її неможна,
Бо солона і гірка“.

Стих Месрур, в дугу зігнувся,
Та халіф собі всміхнувся,
Джіяфару стиха рік:
„Справді, друже мій коханий,
Заслужили ми догани,
Слушно лавсь чоловік.

„Третю ніч до сеї брами
Ми з порожніми руками
Приплелись. Перепроси
Ти його, замни сю справу,
Завтра обіцяй поправу,
Гарний дар за всі часи“.

„Друже, — рік везір облесно, —
Ми знайшлися непочесно,
Вибач! Завтра, сам уздриш,
Ми свій сором закасуєм
І вечерю зафундуєм,
Що нас певно похвалиш!“ —

„Ви — вечерю фундувати?!
Закричав Бассім завзятий. --
Скупиндряги, брехуни!
Дайте се дурним на тикти!
Я не вірю вам ні крихти.
Радше здохлиб ви на пни“. (Співає).

„Ваші гості чесні-годні,
Все тверезі і голодні,
Гризуть ніхті за столом;
В вас собаки все паршиві,
Ваші слуги все вошиві,
І ви світите чолом“.

Тут халіф не міг здержатися,
Щоби не розреготатися,
Та Бассім ані ду-ду:
По покою похожає,
Їсть і пє собі й співає,
І не знає про біду.

„Джіяфаре, — царь шепоче, —
Пізний час, він спати хоче,
Тай п'явенький вже мабуть;
Може б він розговорився,
Як то вінні умудрився
Знов пять драхмів роздобуть?“

Джіяфар зітхнув так важко...
„Гей, Бассіме, гей нанашко!...“

Б а с с і м.

„Що, безмізкі галаї?“

Д ж і я ф а р.

„Любий ти нам друг, їй Богу!
Твою втіху і тривогу,
Спочуваєм, як свої“.

Б а с с і м.

„Ну, ну, не забріхуй дрібно!
Мов, чого тобі потрібно?“

Д ж і я ф а р.

„Лиш одно скажи мені:
Цар лазні замкнуть заставив, —
Якжеж Бог тебе направив
Вилабудатись з матні?“

Б а с с і м.

„От що, борода цапині!
Ну, нехай, іще вам нині
Розповім по правді все.
Та крий Боже, як нечайно
Хто з вас зрадить мою тайну
Та між люде рознесе!“

Д ж і я ф а р.

„Дядьку, ми не лехкодухи,
Шпіги ані цокотухи,
Їдем геть за день, за два“.
Тут Бассім свої припадки,

Розповів їм як з нотатки
І додав такі слова:

„Хай тепер халіф дуріє,
Та судів замкнуть не сміє,
Лад державний розідрать.
Я-ж при божій допомозі
Хочу йти по тій дорозі,
Возним жити і вмирать“.

Тут ще раз вина наливши,
Чарку душком спорожнивши,
Вгору склянку він підніс,
Та тут хлипнув, захлиснувся,
Потім тупнув, обернувся:
„Чхи! халіфові під ніс!“

„Стій-же ти мені, п'янюго,
Завтра я захоплю туго
Тебе в руки! Будеш знать!“
Так халіф наміркувався,
Попрощався і подався
У свою палату спать.

ПІСНЯ ДЕВЯТА.

Вранці рано засвітало,
Встав халіф і як пристало,
Зараз в радну залю йде;
Там везіри і еміри,
Панства і дворян без міри,
Все се на халіфа жде.

Він на троні сів у хвалі,
Джіяфар ввійшов до залі,
Перед тронем ниць упав,
І володареві вірних
Щастя, радощів безмірних
Многа літа побажав.

„Джіяфаре — рік владика, —
Зачуваєм, що велика
В нас неправда по судах,
Що якісь фальшиві возні
Люд обдурюють безбожні,
Позабувши божий страх.

„Тож пішли в отсю мінуту
Наказ і погрозу люту
До всіх комнат судових;
Най там добре прицильнують,
Возних зараз розклясують
Всіх давнійших і нових.

„Тим, що здавна труд приймають,
Від батьків уряд свій мають,
За заслуги військові,
На письмі декрет надати
Із підвищенням їх плати,
Драхм усякому по дві.

„Тим же, що прийшли недавно,
Втислися в уряд безправно,
Канчуків по двадцять п'ять
На підшви вперіщити,
Їх про приписи повчити
І зо служби геть прогнать.“

Так халіф сказав і в хвили
Накази його сповнили.
Щож то діє наш Бассім?
Де вночі перевернувся,
Там заснув, а як проснувся,
Було рано вже зовсім.

Заспані протерши вічи,
Щиро позіхнувши двічі,
Він промовив: „Тьфу! Щезни!
Ранішню проспав молитву,
Ще й у сні я бачив битву...
Боже, лихо відверни!“

Потім вмився, розчесався,
У що краще мав, убрався,
Двері на замок запер,
І шептав при тій причині;
„Дай же Боже, щоб віднині
Возним жив я і умер!“

Так зітхав і міркує
І до суду чимчикує.
Тут якась розправа йшла:
Пав суддя на кріслі суду,
При нім писарь, далі люду,
Баб і возних без числа.

Поміж них Бассім вмішався,
Пильно всьому придивлявся,
Як би дещо заробить.
Аж ось в залі шум зробився,
Люд поспішно розступився:
Від царя гонець біжить.

Судії указ ясує;
Сей встає, печать цілує,
Прочитав, зробив поклін
Преповажний і нескорий,
І папір на знак покори
Верх чола підносить він.

„Всі, хто тут, із уст ні пари!
Принесіть знаряддя кари,
Лавку, фільк і батоги!
Возні, всі тут становіться,
Як покличу, озовіться, —
Річ великої ваги.“

Замкнено у салі дверці..
Тьохнуло в Бассіма в серці..
„Боже! — шепнув, — що се знов?“
Але вже гукнув суддя:
„Перший возний, гей сюда!
Возний смирно підійшов.

Руки в хрест на грудь зложивши,
Став він, очі вниз спустивши..

Суддя

„Хто ти? Хто твій батько, дід?
Довго в службі зістаєш ти?
Скільки плати дістаєш ти?
Чим заслужений твій рід?“

Возний голову підвів
І спокійно відповів:
„Називаюся Магід;
Батько мій, Салем, був возним
Під Аль-Мамуном вельможним,
Возним Нафа був, мій дід.

„Свій уряд обняв я в спадку
По своїм діду й по батьку,
Вислуживши в війську сам;
Плати в рік беру три пястри,
Міх хлібів, медів три плястри,
Плащ хрещатий і турбан.“

„Добре, сину, — мовив каді, —
Твоїй службі всі ми раді,
А від нинішнього дня
Ти декрет одержиш, сину,
І тобі о половину
Вища признаєсь платня.“

Возний відійшов від стóлу,
Другий став до протоколу,
І так далі по черзі.
А Бассім стоїть, стовпів,

З сеї халепи не вмів
Викрутитись наборзі.

„Ну, а ти!“ — суддя до нього
Мовив, та Бассім нічого
Не почув і не відрік.

„Гей ти! — крикнув голосніше
Каді, -- приступи-но ближче!
Хто ти! Що за чоловік?“

Б а с с і м.

„Я... Бассім... Бассім коваль.“

С у д д я.

„Ти коваль? То чом шустваль,
Молот і кліщі покинув?
По що возного вдаєш?
І чи довго зістаєш
В урядовій службі, сину?“

Б а с с і м.

„В службі — в службі відучора.
Але в мене служба скоро...
В мене мудра голова...
Возним, кадім, адвокатом,
Чи самому чорту братом
Можу бути на раз-два.“

Весь зіпрів Бассім сарака,
Сам не тямив, що балака,
А всі в регіт: ха, ха, ха!

Суддя.

„Ну, небоже, се негоже.
Чорту братом! Нам би може
Не пустить вас до гріха.“

Він моргнув на сікуторі,
А вони до служби скорі
Вже Бассіма потягли,
І на лавці розложили,
Литки фільками обвили,
Пяти вгору підняли.

Нуже батогами прати,
Аж відразу спухли пяти,
Кров аж бризла по стіні.
У Бассіма з брлю й стиду
Сльози капали по виду,
Та уста були німі.

Кару соромну принявши,
Судії поклін віддавши,
Наче п'яний, сам не свій,
Мовчки, скулений до того
Із будинка судового
Він у дім потюнав свій.

ПІСНЯ ДЕСЯТА.

Як собака у кривиці,
Як та муха у мазниці,
Як той короп у вівсі,
Так Бассім по тій пригоді
Почував себе, що й годі
Описать ті муки всі.

Пяти грань мов припікає,
Сором очі виїдає,
З голоду живіт бурчить,
І в ухах шумить і дзвонить,
Думка думку бистро гонить:
„Що почать? На чім скінчить?“

„Боже! — скрикнув неборака, —
Чи я злодій, забіяка,
Чи я нелюд, дикий звір,
Що мене, де лиш приткнуся,
Всюди гонять, всюди трусять,
Мов собаку з двору в двір?“

„Ні, вже видно в тім Багдаді
На жаднісінькій посаді
Не вдержатися мені!
Чорт бери його на чисто!
Заберуся звідси! Чиж то
Стільки світа, що в вікні?“

„Сам, мов гилька з пня відтята,
Ані свата тут, ні брата,
Ні кола, ані двора, —
Щож мене до місця вяже?
Кину се гвіздище враже,
Хай давиться ним мара!“

І на тім думки спинивши,
Твердо так постановивши,
Став збираться так, що ну!
Без меча, без стріл і бритви
З лихом він зібравсь до битви,
Як отаман на війну.

Свій турбан наставив штучно,
Бедра вперезав бундючно,
А пальмовий довгий дрюк
В цератову піхву вправив,
З боку лівого приставив
Так, як носить меч гайдук.

Так зібравшись за хвильку
І ще й мігдалову гильку
Взявши в руки, він пішов
Геть, без наміру й без тям,и,
Сюди-туди вулицями,
Аж на пляц один зайшов.

Се торговиця була,
А на ній гула, ревла
Купа люду, густо збита.
В купі тій порожній круг,
А в тім крузі стук і рух,
Тут турбан мигне, там свита.

Зацікавився Бассім.

„Що се? Що там сталось їм?“

Крайніх глядачів питає.

„Два міщани посварились,

А се й битися счепились,

Аж паздіря з них літає.“

„Гей, та що се? — крикнув грізно

Наш Бассім. — Тут так завізно,

А нікому лад зробіть!

Чи ж то вірним не паскудно

Битися оттак прилюдно?

Треба їх розборонить!“

Тут наліво і направо

Гилькою махнув він жваво, —

Заворушився базар...

„Проступіться! На бік, люде!

Зараз тут порядок буде.

Від халіфа йде більдар“.

І присутні всі по хвили

Шлях Бассімові зробили,

Низько кланялись йому:

Бач, більдар халіфський, Боже!

Кого хоче, того може

Запроторити в тюрму.

А Бассім поважно, строго

До кружка дійшов тісного,

Де завзяті борці

Рвали бороди і зуби,

Драпали носі і губи,

Кровю мились по лиці.

Тут Бассім гукнув як з дзвона
„Стійте! Іменем закона!“
Сьому й тому в карк талап!
Аж оба на землю впали...
А як охаючи встали,
Він обох за ковнір хап.

Тут комісар від базару
Надійшов, на сюю пару
Глянув, пальцем погрозив:
„Будете, любенькі, знати,
Як тут бійки починати.
Бач, як чорт їх розвозив!“

І звернувшись до Бассіма,
Чесь йому дав перед всіма
І пять драхм йому вручив.
„Друже мій, більдаре царський,
Се за труд твій господарський,
Що ти морес їх навчив.

„А тепер візьми їх трішки
І веди на суд халіфський,
Хай на кару судять їх,
Що прилюдно в день базарний
Тут счинили бій негарний,
Собі сором, людям сміх.“

Та Бассім слова хороші
Ледви чув, він хопив гроші
Тай шепоче: „Я Бассім!
Дбає ще Аллах за мене!
Світло є й вино й печене!
Дзусь тепер халіфам всім!“

А борців по тій промові
Хопив мов снопи бобові,
У повітря їх підняв,
Під одну паху одного,
Під другу паху другого
І поважно поманджав.

Вся юрба за ним мов лава:
„Гарно! Браво! Слава! Слава!“
Крик і сміх і плеск і плач.
Та борців рідня в більдара
Просить: „Паньцю! Вжеж їм кара
Остра! Решту їм пробач!

„Хай погодяться тут в двійку,
Перепросяться за бійку
І поставлять могорич.
А ти, паночку уцтивий,
На халіфський суд страшливий
Не тягни їх і не клич!“

Думає Бассім: „Тай ціло!
І яке мені в тім діло,
Як в тюрму сих двох запруть?“
І ніби то неохітно
Він пустив їх незамітно
Драпцювати в божу путь.

Як Бассім їх всіх позбувся,
Аж підскочив, аж крутнувся:
„Жив мій Бог! Ще я Бассім!
Ще Аллах за мене дбає,
Його ласка шкандибає
По шляхам моїм усім!

„Сей випадок — сеж не даром!
Знатъ судилось, щоб більдаром
Жив я і вмирав мабуть.
Гей! до царської палати
Своїх другів повітати
Чимчикую, будь що будь!“

У халіфа Ер-Рашіда
Звичай був від батька й діда:
Трицять гайдуків лишень,
А і з них лише десятку
В денну службу по порядку
Кликали що десять день.

Ось Бассім собі патлатий
Сміло входить до палати,
Де сидить більдарів ряд
В мармуровому підсінню —
Хто на сонці, хто під тінню,
Ждуть приказів із палат.

Руки фертом, вираз строгий,
Широко розкравив ноги
Тай бурчить собі Бассім:
„Се більдари? Ті хлопятка,
Що цвітуть мов маку грядка,
Царь наш довіряєсь їм?“

„Їм на танці, на зальоти,
Не до царської роботи!
А повбирані! га, га!
Як паяци! Ні, Бассіме!
Се не твій пляц! Тут між їми
Не встоїть твоя нога.“

Так бурчить він і міркує
І більдарів критикує;
Ті-ж на нього і собі-ж
Позирають: що за пика!
Ріст який! Постава дика!
Мов між кріликами їж!

Далі капітан від варті
Шепче: „Хлопці, се не жарти!
Певно се якийсь більдар
Від багатого еміра,
Що десь із пустинь Алжіра
Тут приїхав на базар.

„Нас прийшов він навістити...
Слід би нам його вгостити,
Аби сором нам не був,
Що гостив у нас товариш
І в халіфа жаден бариш
Ні пригiстник не здобув.“

„Справді, був би се нам сором, —
Мовили більдари хором, —
Але чим його вгостить?
Ти нам любий капітане, —
В тебе діло се не стане,
І не нам тебе учить.“

Тут капітан від більдарів
Зараз шмигнув між писарів,
Що при царським скарбнику
Їх сиділа повна хата,
І велів їм написати
Резолюцію таку:

„До цукорника Османа
Наказ: Мабш вині зрана
У скарбовий двір прийти,
І пять тисяч драхм, що винен
Скарбу царському, повинен
В повній сумі принести.“

Написавши сю цидулку
Живо, мов з'їв з маслом булку,
Писарь підпис скарбника
Сфальшував і ще воскову
Притиснув печать скарбову, —
Се забава в них така!

Капітан папір хапає,
На підсіння поспішає,
Де Бассім все ще стоїть.
„Гей більдаре! Гей братище!
Приступи-но, прошу, ближче!“
Загукав на нього в мить.

Б а с с і м.

„Ти мене гукаєш, пане?“

К а п і т а н.

„Так. Дільце тут не погане“...

Б а с с і м.

„Що прикажеш, я готов“,
І покірно поклонившись,
Чемно в землю задивившись,
Він близеньке підійшов.

Капітан.

„Любий друже, я бажаю,
Щоб про нас ти в своїм краю
Словом спомчнув не злим, —
Тим то на тобі дарунок,
Сей скарбовий форлядунок, —
Слухай, що зробити з ним.

„Сей Осман — то мусиш знати —
Се цукорник пребогатий, —
А ся картка, то указ,
Щоб у царськую шкатулу
Довг зі звісного титулу
Здав — пять тисяч драхм сейчас.

„Ну, більдарську службу знавш...
Трошка там купця полавш,
Та не надто вередуй.
Вже він живо покориться,
А як трохи розщедриться,
Все приймай і не гордуй.

„Надіюся, любий брате,
Що не будеш кривди мати, —
Тільки картки не забудь
Від Османа відібрати
І на куснички порвати!
Ну, прощай же! В божу путь!“

Гей, як взяв Бассім ту карту,
Мов би хто його без жарту
На три коні посадив!
Із палати гордо суне,

Через губу вже не плюне,
Руки в пояс вгородив.

Пішки йти? Ага! Як возний?
Він тепера пан вельможний.
„Гей, осла сюди!“ — гукнув.
І погонич, що на площі
Із ослом стояв, чим борше
До услуг йому чкурнув.

У Багдаді, хто не мусів
Пішки йти, той омнібусів,
Ані фякрів не дістав,
А лиш крикнув до віконця,
Мав осла і ще й погонця,
Що провадив і свистав.

П о г о н и ч.

„Де поїдем, прошу пана?“

Б а с с і м.

„До цукорника Османа.
Знавш, де його шукать?“

П о г о н и ч.

„О, най тільки пан сідають!
Його всі тут в місті знають, —
Відси вуличокъ зо пять.“

На ослячій худобині
Мов стіг сіна на драбині
Гордо їде наш Бассім
Аж до самої цукорні,

Де Осман сидів проворний,
Позір даючи за всім.

„Тут Османові пороги?“
Закричав Бассім з дороги,
Не злізаючи з осла.
„Тут“ — сказав Осман, хитнувся,
Але з місця не рухнувся,
Річ мов не про нього йшла.

Б а с с і м.

„Я Бассім коваль, і править“... —
Та Осман не слухав навіть,
Де пекарні обернувся,
Щось челядникам толкує, —
Се Бассіма аж шпилькує, —
Ось він випрямивсь, надувсь...

Б а с с і м (піднесеним голосом).

„Править я прийшов від тебе
Для халіфської потреби
Довг, що в скарбі винен ти.
Ось везірова цитац'я:
Зараз маеш ти збиратися
І п'ять тисяч драхм нести“.

Як почув Осман те слово,
З місця схопився раптово,
Страшно вилупив баньки,
Потім низько поклонився,
До Бассіма наблизився,
Взяв папір з його руки.

Взяв папір, на знак пошани
Цілував, а там руками
Вище голови підняв,
Прочитав потім тихенько
Й до Бассіма покірненько
Ось які слова сказав:

„Прелюбезнійший більдаре!
Бог мене возславив варе,
Що тебе тут присила!
Я твій раб, слуга покірний,
Слушний наказ сей і вірний —
Та будь ласка, злізь з осла!“

Зараз вибігли з цукорні
Два челядники моторні,
Щоб Бассіму помагати;
А сей оха, стогне фука,
Мов Бог зна яка то мука
На ослі чимчикувати.

Потім в чересі пошпортав,
І пів драхми, наче льорд, дав
Осляреві за прогін.
А Осман аж потерпав,
Що за пан такий вступає!
Низький дав йому поклін.

Він веде його до хати,
Просить ласкаво сідати,
Ставить льоди і шербет.
„Панцю любий, не згордуйте!
Освіжіться, покоштуйте,
Поки вирушимо гет“.

Б а с с і м.

„Друже любий, не в гостину
Я прибув сюди! Причину
Мого ходу знаєш сам.
Дяка за слова хороші,
Та ти зараз лагодь гроші,
Щоб нам швидше бути там“.

О с м а н.

„О найстарший із більдарів,
Дрібку лиш сих божих дарів
Покоштуй, а то бігме
Буду думать, що гордуєш,
Рівно з псом мене цінуєш, —
Жаль тяжкий мене візьме“.

Б а с с і м.

„Гов, мій друже чесний-годний!
Хоч і як я не голодний,
Тобі жалю не завдам.
Даром божим не згордую,
І тебе як слід шаную
І люблю — побачиш сам“.

Розіслав Бассім сервету,
Взявсь до плячків, до шербету,
До цукрів, до конфітур, —
Їсть і пє, змітає живо,
А Осман на теє диво
Погляда й стоїть як мур.

„Боже! се якась облуда!
Він, здається, і верблюда

З костюмами би зжер!
Треба швидше міркувати,
Як його з своєї хати
Випровадити тепер!“

Він до склепу свого скочив,
У мішочок натолочив
Конфітур сухих, цукрів,
У папірець завиває
Двацять драхм і поспішає
До Бассіма, аж упрів.

„Пане — мовить — капітане!
Будь імя мое погане,
Як не правда є сьому!
Хоч печи мене, дри шкіру,
А пять тисяч драхм на віру
Я нівідки не візьму.

„Кепсько йшли діла в сім тижні...
Не платять довгів ті ближні,
Що ще винні за товар...
Будь мені святим, блаженним,
Підожди з довгом казенним,
І прийми сей бідний дар.

„Ось тобі мішок цукриня,
Пастала, кебаб, варення —
Се для діточок твоїх.
А ось двацять драхм в паперці —
Не відкинь, май Бога в серці!
Бідним вигодить не гріх“.

Ну, сей тон Бассіму любий!
Та проте, віддувши губи,

Він поважно мовив: „Гум!
Діло, братіку, казенне!
Не залежить се від мене.
Може вийти з того глум“.

Та проте поміркувавши,
Він сказав немов ласкавши:
„Щирий муж ти, що й казати!
Ну, візьму сей страх на себе,
Вигоджу тобі в потребі,
Тільки ти себе не зрадь.“

„Нині-завтра ти з кватири,
Тиждень, два чи три чи штири
В місто, брате, не виходь,
А вже там я так покручу,
Що твій довг із книг ізтручу,
І замажу — дасть Господь“.

Так з Османом поладнавши
І даруночки принявши,
Відійшов Бассім домів.
„Я Бассім! Бог дбав за мене,
Буде знов вино й печене!“
Сам собі він гомонів.

„Тю на мене, дурачину,
Що я думав: дай, покину
Пречудовий сей Багдад!
Деж би інде міг так цупко
Заробить таку купку
Драхм, їй Богу, двацять п'ять!“

„Боже, ти мене сьогодні
Випровадив із безодні,

Змусив шлях отсей обрать!
Тож клянусь: се все недаром
Твоя воля: тож більдаром
Хочу жити і вмирать.

„А що ти і пізно й рано
Дбав за мене, то погано
І нечесно-б я вчинив,
Як би на такий припадок
Свій звичайний розпорядок
Сеї ночі я змінив.

„Та на збитки сим драбугам,
Скупарям і волоцюгам,
Що до мене пхають ніс,
Я сьогодні — не жартую,
Вдвоє більше накупую
Всіх присмаків, хай їм біс!“

Так собі, додому йдучи,
Міркував Бассім наш ручий,
А як в хаті своїй став,
У буденне перебрався
І на торг собі подався,
Йдучи весело свистав.

Тут удвоє — хлоп силенний —
Понад свій бюджет щоденний
Видав десять драхм, як дріт;
Вже смеркалось, як з думками,
Опакований клунками,
До своїх допхавсь воріт.

ПІСНЯ ОДИНАЦЯТА.

Ніч. Халіфу знов не спиться,
Все Бассім на яві сниться:
„Що то робить неборак?
Як там смакувала кара?“
Ось він кличе Джіяфара
І до нього мовить так:

„Як міркуєш Джіяфаре,
У яким настрою варе
Є тепер наш друг Бассім?“

Д ж і я ф а р.

„Пане, у таким настрою,
Що такою-б я порою
Не бажав собакам всім.“

„Вранці сорому наївся,
В пяти здорово нагрівся,
Що ще й досі десь пече;
А тепер чуприну чуха,
В тьмі сидить і тільки слуха,
Як помалу час тече.

„Мисль одна у нього старша:
В животі кишки тнуть марша,

Горло страшно пересхло.
Там то десь бурчить та лав,
Нам на голови бажає,
Трясцю, гризь і всяке зло!“

Халіф.

„Справді, так воно достоту!
Аж збудив ти в мні охоту
Ще й сю ніч до нього йти:
Сього тура у берлозі,
В такій прикрости й трівозі,
Хоч разок підстерегти!“

Джіяфар.

„О, володарю всіх вірних!
Хай тобі з скарбниць безмірних
Все добро дав Аллах!
Та прошу тебе з сльозами:
Не йди більш до тої ями!
Не наводь на мене страх!“

„Бо коли сей розбишака,
Грубіян і забіяка
У добрі таке нам товк,
То чогож від нього ждати,
Коли буде злий, завзятий
І голодний наче вовк?“

Халіф.

„Все се так, везіре любий,
Та я не боюся згуби,
А бажання не дріма.
Ну-ко, все зладь до дороги,

Се тобі наказ мій строгий, --
Сперечатися дарма.“

Д ж і я ф а р.

„То бодай, мій світлий царю,
Нині не ходім без дару.
Адже тямиш, вчора він
Нас як скупарів неславив.
Варто взяти дещо етрави
и занести там на поклін.“

М е с р у р.

„Страви! Сьому ненажері!
Радше вислать до вечері
Його самого к чортам.
Таж три ночі він давився,
Їв і пив і веселився,
А не дав ні крихти нам!“

Х а л і ф.

„Добре, Джіяфаре милий.
Гей Месруре! Иди в сій хвили
В нашу кухню й набери
Що найліпших страв і мяса.
А вважай набрати маца,
Щоб наїлись хлопи три.“

За годинку по тім слові
Страви вже були готові,
А халіф і Джіяфар
І Месрур знов перебравались
За купців і поспішались
В темне місто на базар.

А з базару далі жваво
Вуличками вліво, вправо
Аж туди, де жив Бассім.
Бачуть здалека і зирять
І очам своїм не вірять:
ТЬфу! освітлений весь дім!

Наближаються на волос —
Го, Бассімів любий голос
Аж лунає: „Я Бассім!
Там на небі честь Аллаху,
На землі не маю страху,
Дулі тичу в ніс усім!“

Став халіф. „Що за причина?
Сей поганий піячина
Чи собі жартує з нас?
Я халіф — і бачте диво!
Моїй влади неможливо
Прикрутить його на час!

„Слухай, любий Джіяфаре,
Я дізнатись мушу варе,
Де він гроші нині взяв?
Бач, потвора та безбожна!
Як співа! Сказितись можна!
Взір для всіх таких роззяв!“

Джіяфар не рад тій вісти:
До медведя в ґавру лізти
Й до Бассіма — все одно.
Та перечитись — не платно.
Він застукав делікатно
У Бассімове вікно.

„Хто там?“ — чути крізь віконце
Грубий голос. — „Щоб вам сонце
Не світило ні на пядь!
Певно знов ті Дамасценці —
Трястя їх поганій веньці! —
Лізуть ніч мені псувать!“

Д ж і я ф а р .

„Ні, Бассіме, любий друже!
Ти на нас не сердься дуже,
Не ганьби нас і не гудь!
Завтра вже нам в путь збираться,
І прийшли ми попрощатся, —
Тож впусти нас, ласкав будь.“

Б а с с і м .

„Відколи я друг ваш любий?
От ідіть до чорта в зуби,
Ще й візьміть прощання те:
Хай вам голови облізуть,
Пси по смерти марша ріжуть,
Двір бодачем заросте!“

Д ж і я ф а р .

„О Бассіме, чиж не сором
Нас прощать таким докором?
Ми-ж по щирости прийшли
На розмову на миленьку,
Й невеличку й немаленьку
Ми вечерю принесли.“

Б а с с і м .

„Ви — вечерю? Як рак чихав!
Щоб ти по тій правді дихав!

Десь би в лісі вовк іздох!
А втім, що мені до того!
В мене нині доста свого,
Накормив би ще зо двох“.

Д ж і я ф а р.

„Ні, Бассіме, даром божим
Так помітувать не можем:
Що для тебе принесли,
Того нам назад не брати,
Се вже мусиш ти прийняти,
Щоб задармо ми не йшли.

„А не хочеш нас впустити,
Зволь лиш шнур з вікна спустити,
Ми тобі привяжем кіш“.
Ну, пристав Бассім, цікавий,
Що приносять сі роззяви:
Певно огірків за гріш.

Шнур спустив — і тягне живо.
В кіш заглянув: що за диво!
Там фазани, орябки,
Куропатви, мармеляди,
Конфітури для принади,
І горіхи і сливки.

„Що — гукнув він — за помана?
Певно де в якогось пана
Кухню обікрали ви!
Бо платить за все те гроші,
Се вам, скупарі хороші,
Не прийшло до голови.“

Д ж і я ф а р.

„Ні, Бассіме! Коб здорові,
Ми 6 люде гонорові.
Як прийняв наш хліб та сіль,
Гріх би був тобі незмитий
Нас до хати не впустити
І прогнати геть відсіль.“

Сим Бассім наш удобрухавсь.
Троха ще бурчав і чухавсь,
Далі двері він відпер,
Гостей запросив до хати,
При столі просив сідати.
„Ну, погстимось тепер!

„Бачте — мовив — любі гості:
Й пес не йде на голі кості;
Суха ложка рот дере.
Як до мене ви голіруч,
Я вам тимже, ще й обіруч,
Сиплю мокре за сире.

„А як я сьогодні бачу
Преподобну вашу вдачу,
Що ви люде людяні,
То вже й дурень теє знає:
Сама честь тут вимагає
Бути чемним і мені.

„Прошу, сядьте, пийте, їжте!
Щось веселого повідajte,
Бо я нині дуже рад.
Випить хочеться в компанії,

Заспівати пісні п'янії...
Ну-ко, шулем! Бий вас град!

„Знаєте, сьогодні в мене
Був деньок... Ой рідна нене!
Як жию, в такім не був.
Як кобеля та за возом
Я трепався, тратив розум,
Думав: Бог мене забув.

„Та проте Аллах великий
Весь той глум і клопіт дикий
Повернув на благодать.
Головна річ, щоб держаться,
Лихові не піддаваться
Туск до голови не брать.

„Знаєте, сьогодні в суді
Був я у такій паскуді!...
В пяти били... фе, скандал!...
Бачилось: згорю зо стиду!
Бачилось: не вкажу виду,
Десь западусь у провал.

„А проте — тут бють, кров бризька,
А в вухах мов муха зблизька
Пісенька одна звенить:
Гарна пісенька, жартлива,
Мов віщуб, що ся злива
Зміниться, мене за мить.

„І ся пісня, злота муха,
Не вступається з-над вуха
І звенить, бренить весь день.

Прошу, їдьте! Я-ж як знаю,
Вам сю пісню заспіваю,
Ось послухайте лишень!“

Бассімова пісня.

Десь в далекім краю
Був собі султан,
Для своїх підданих
Дуже добрий пан:
У своїй палаті гуляв дні і ночі,
Крім його дворян.

Та одного разу
Всіх сутанів взір
Вийшов погуляти
Троха на простір;
Ходив вулицями, ходив на базари,
Не йшла з ним сторожа ні жадні жандари,
Лиш один везір.

На однім базарі
Здибав він купця,
Сей приняв султана
Знать за чужинця.
Привитав їх чемно, проводив часину...
„Прошу вас, панове, на малу гостину
До свого двірця“.

Був дворець багатий,
Заля не мала;
От купець приводить
Гостей до стола, —
Свиснув, плеснув, і вже в штири лави

Пять сот мисок преріжної страви
Служба нанесла.

До купця султан наш
З подивом рече:

„Пане, певно гостей
Ждеш ти більше ще?“

„Ні, — купець відмовив, — я не жду нікого.“

„То хто-ж для трьох люда страв смачних
Варить і пече?“ [так багато

Тут купець із місця
Схопився нараз,
Трахнув султанові
Прегіркий ляпас.

„Чи-ж я тобі, друже, велю все те з'їсти!
Заживай, що воля, про решту не бійсь ти!
Так ведеться в нас“.

Аж свічки заблиснули
Султанові з віч.

Каже до везіра:

„Справедлива річ!

Я спитав нечемно!... Мусиш пригадати,

Як би йому чемно той ляпас віддати

Хоч на другу ніч!

„Пане, — відмовляв

Султану везір, —

Запроси на завтра

Ти його в свій двір

І застав вечерю ще більшу й смачнішу.

А як він здивуєсь, ще йому острійшу

Заушку відмірь“.

На розумну раду
Тут султан пристав
І купця на завтра
К собі запрохав.
Надійшов купчина. Царь до столу просить...
Царь дав знак, і служба носить, носить, но-
Аж тисячу страв. [сить —

„О, хвалити Бога! —
Купець промовля, —
„От такий достаток,
Гідний короля!
У такім достатку дай Бог тобі жити!
Він душу підносить, тілу дав сити,
Очі звеселя!“

І принявся їсти
Преспокійно в смак,
А як наситився,
То промовив так:
„Хвала Господеві, господарю слава“.
А султан везіру: „Се погана справа!
Так не йде ніяк!“

„Мудро він говорить,
За що-ж його бить?
А я конче мушу
Свій ляпас помстити.
Як мені не знайдеш доброї причини,
То от тобі слово: ще сеї години
Підеш в землю гнить“.

Рік везір: „Як встанеш
Від вечері, вмить

Дай ручник і воду
Йому, руки вмить.
Він опресь: „Се-ж честь вже маю за велику“...
Ти тоді що сили трахни його в пику:
„Не вам мене вчить.“

На розумну раду
Тут пристав султан:
Гостю по вечері
Дав рушник і збан.
„О спасибі, пане! — мовив гість і вмився, —
Щоб потік ласк божих так на тебе лився.
Чемний з тебе пан!“

Султанові в серці
Аж клекоче злість.
Заставляють каву, —
Сів спокійно гість.
А султан везіру: „Слухай! як в сій хвильці
Не найдеш притоки дати йому по пиці,
То звір тебе з'їсть“.

Рік везір: „Він швидко
Схоче геть іти,
Ти раба покличеш
Його провести.
Винайди причину, вихопи тростину,
Бий раба по плечах, торгай за чуприну,
Кров йому пусти.“

„Гість озветься: „Пане,
Виbach бідаку!
Чим же-ж він на кару
Заслужив таку?“

Ти тоді порядно хляп його в лице!
„Се мій раб! Я мушу вчить його! Чи-ж це
Вам не по знаку?“

На розумну раду
Знов султан пристав
І раба покликав,
Бить його почав.
А гість каже: „Пане, бий що маєш сили!
Слуги-б попсувались, як би їх не били!
Бий, сам Бог казав!“

Та тепер везір вже
Довше не стерпів.
„Друже, май-же серце! —
Гостю він повів, —
Попроси у пана, щоб змилосердився!
Бач, несчасний хлопець кровю вже облився,
Майже помертвів“.

Ех, як до везіра
Гість простре кулак,
Як в лице талапне,
Аж везір прикляк!
„Як ти смієш, пане, в сюю річ мішаться?
Пан раба навчас добре справуваться, —
Се похвалять всяк.“

Тут султан не втерпів,
Реготати став.
„Ну, везіре бідний,
Ось і ти дістав!
Ну подайже руку! А ти, купче, другу!
Прощаю непослух, а тобі наругу,
Бо ти слухність мав“.

Не коротко се тревало;
Тішився халіф немало
При Бассімових піснях;
Перші півні вже пропіли,
Зорі блідли й червоніли,
Теплий вітер з моря тяг.

Д ж і я ф а р.

„Любий друже, наш Бассіме!
Пів години ще — і всі ми
Розійдемося, і Бог зна,
Чи побачимось коли ще!
То ж прошу тебе, вволи ще
Просьбу, що в нас єсть одна.

„Розповідж, які ти нині
Перебув пригоди дивні!
Свою добрість доверши!
Щоб тебе нам не забути,
Добрим слово все спімнути,
В своїм сидячи коши!“

Б а с с і м.

„Щоб вас радше застовпило,
Ваші очі засклепило,
От що я скажу тобі!
Через ваші клятні очі
Вся біда мене толочить,
Мов собаку у юрбі.

„Двацять літ я жив як в раю,
Ні про що було не дбаю,
Лиш про власне ремесло, —
Аж нараз все щезло к кату,

Скоро вас в мою кімнату
Якесь лихо наднесло.

„Ви вrekli мене, палуби!
Через вас той кривоклубий
Наш халіф мене ганя,
Мов з попівського закляття,
Від заняття до заняття,
Мов піскарського коня.

„Але дзусь вам всім у вічі!
А халіфу дзусь і двічі!
Ось я випю! Ось і з'їм!
Всі нещастя і пригоди
На добро мені виходять
І я все собі Бассім.

„От і нині! Таж, їй богу,
Ще ніколи ні на кого
В одній днині не сплило
Стільки зла і стільки щастя!
Слухайте — на скільки дасться
Розказать, як що було!“

І розсівшия вигідно,
Зуби вмивши відповідно,
Він почав усе казать,
Як спіткала в суді кара,
Як убрався за більдара
І як драхм дістав аж п'ять.

„А таку діставши плату,
Я в халіфову палату —
Будь-що буде — почухрав.

От де я навидівсь дива!
Не повіриш, хоч правдива
Буде повість моїх справ.

„У великому салоні
Сам халіф сидів на троні,
А від нього блиск аж бє.
Чемний пан, хоч і мій ворог, —
Перед ним лизати порох —
Ні, се діло не мов.

„Джіяфар при нім був бравий.
Із лица собі й постави
Подавав на тебе він.
Звісно, дрібку! Він пан, дука,
А ти голиш, підла штука,
Костогриз і макогін.

„І Месрур там вештавсь чорний,
Весь у золоті, моторний,
На устах приятний сміх —
Не такий, як се страшило,
Що лиш би тарахнуть в рило
Й завязать мов чорта в міх.“

Так він плів їм теревені
Про гонори незмірені,
Які там йому були,
Як халіфськії більдари
Йому почести складали,
І пригістника дали.

Повідав, як грав роль пана,
Як гостився у Османа, —

Аж халіф трохи не тріс
Зо сміху; скінчив словами:
„Бог зі мною! Дідько з вами!
А халіфу дуля в ніс.

„І се все мені не даром!
Від сьогодні я більдаром
Так і лишусь при дворі.
Най халіф що хоче мовить,
Але тут мене не зловить,
Наче рака у норі.“

„Славно, славно, любий друже!
Се придумав зручно дуже, —
Так халіф йому сказав.
Ну, спасибі! Звеселив нас!
А тепер коб ти пустив нас!
Нам прощатись час настав.“

„З Богом! З Богом! І без прощі!
У болото, в дебрі й трощі
„Йдіть, де ваш проклятий дім!
Най вам Бог не дасть потіхи,
На дорогу бід три міхи,
Хай за вами лусне грім!“

Так чемненько попрощались
І регочучи забрались
Від Бассіма гості геть,
А він двері ще засунув,
Відвернувся, сильно плюнув:
„Тьфу, щезайте в очерет!“

ПІСНЯ ДВАНАЦЯТА.

Достига під серп пшениця,
Дожида дівчина Гриця
Й барвінкового вінця,
Жде рільник на добре жниво, —
Так і пісня ся щасливо
Добігає до кінця.

Наче річка та лугами
Між рясними берегами
Вона вючися плила,
Тут глибоко, там плитенько,
Тут шумливо, там тихенько,
Поки до Дністра дійшла.

А Дністер — той час нестійний —
Ї вхопив у обійми
І у море понесе.
Як затопить — не дивниця!
Там і всім нам опиниться,
Там з часом затоне все.

Та нам, мушкам однодневим
Над вод зеркалом рожевим
Се байдуже. Нумо знов
В танець! Що халіф там творить,
І що Джіяфар говорить,
І куди Бассім пішов?

Вийшов царь ізза котари;
Против нього всі більдари
Поставали в два ряди.
Глипнув царь: Бассім між ними
Під стовпами кам'яними.
„Тут ти?“ — мислить. — „Ну, пожди!“

Зараз Джіяфара кличе.
Сей перед царське обличчя
Вийшов, кинувсь на лице.
„Джіяфаре, — рік владика, —
Глянь, Бассімова он пика!
Ну, тут він нам не втече!“

„Клич мені сюди Османа,
Від більдарів капітана!“
Став Осман, схилив лице
І мовчить. Халіф питає,
Кілько він більдарів має?
„Трицять, пане, як усе.“

„З них десяток по три доби
У палаті варту робить,
Потім другий по черзі“.
„Я хочу — халіф товкмачить, —
Нинішній десяток бачить
І оглянуть на борзі“.

Капітан склонився низко,
До більдарів скочив близько,
Мовив голосно до них:
„Гей більдари, пан всіх вірних
Кличе всіх вас, слуг покірних,
До очей своїх ясних!“

Всі більдари мов без тями
В залю рушили рядами,
Мусів з ними і Бассім.
Та жижки його трусяться,
В голові думки вертяться:
„Що то буде нам усім?“

„Вчора огляд був у суді
І скінчилось на паскуді,
Але нині — Боже мій!
Чим то нині се скінчиться?
Адже нині се гірчиця,
А вчорашнє — був олій!“

Царь тимчасом взяв на швидку
Першого з ряду на смитку.
„Хто ти?“

Більдар.

„Царю, звусь Ахмет.
Абдаллахом звавсь мій тато,
І беру за службу плати
Десять золотих монет“.

Халіф.

„А давно ти в службі царській?“

Більдар.

„В чесній службі тій більдарській
Батько мій був трицять літ;
Я по нім настав на сьому,
І ось десять літ вже тому
Служу вірно, як і слід“.

Халіф.

„Добре, сину! Не змінився!
Тої правди все держися.
Віри й чести не ламли!
А тепер скажи, ти другий,
Як зовешся, за услуги
Що береш і відколи?“

Отже другий наблизився,
До землі царю вклонився
І говорить, що і як.
Та Бассім уже не чуб,
Остовпів, глядить, міркує,
В яку пастку він заляк.

„О Аллаху милосерний!
Що то я зроблю мізерний?
Се ж загиблиця моя!
І не то що з кістьми, з салом,
Але з стидом і скандалом
Пропадати мушу я!

„Таж як буде царь питати:
Як зовешся? то брехати
Неможливо! „Я Бассім,
Я коваль“ — скажу... О Боже!
А він скаже: „Гей, небоже,
А чого ти вліз в мій дім?“

„Ну, пропасти, то пропасти, —
Але скажуть: може красти
Ти у царський двір заліз?
Господи! Подай підмогу!

Відверни ще сю тривогу, —
То піду спасатися в ліс“.

Ось вже ближше, ближше проба...
А халіф усе з-під лоба
На Бассіма погляда,
Та аж дуситься зо сміху
І сердечну має втіху,
Що така йому біда.

Вже остатнього між всіма
Розпитав і на Бассіма
Спокійнісенько кивнув.
Та сей бідний неборака
Став, затявся, мов ломака,
Наче сам себе забув.

Халіф.

„Гей, більдаре, що так тужиш?
Як зовешся? Довго служиш?
Кілько маєш ти платні?“
Знов Бассім стоїть як ступа!

Капітан (стиха).

„Ну, ти смотолоко глупа,
Що стоїш, немов у сні?“

Бассім (немов прокидаючись).

„Га? Що? Як?“

Халіф.

„Як зवेशся, друже?“

Б а с с і м (у великім страсі).

„Царю мій, невже так дуже
Рад ти знать мое ім'я? (Сам до себе)
Боже, зглянься на розпуку!
Аджеж на смертельну муку
Сам себе тут видам я!“

Д ж і я ф а р.

„Гов, більдаре! Що гадавш?
Як халіфу одвічавш?
Близше приступи сюди!
Просто стій, дивися сміло,
Одвічай як слід про діло,
Бо догравшся біди“.

Б а с с і м (несміло поступає наперед).

„Я... татунцю Джіяфаре...
Най мене сам Пан Біг скаре,
Коли я що або що...
Тут не то що... годі знати...
Що до чого... одвічати
Не бажаю ні за що“.

Х а л і ф.

„Гарно, синку, се сказав ти
Щиро, мудро, після правди.
То скажи нам ще одно:
Хто був батько твій і дід твій?
Чи більдарами був рід твій?
Сам ти служиш як давно?“

Б а с с і м.

„Рід мій... рід мій... о, їй Богу!
Здавна... мать його за ногу!...“

В неперерваній черзі...
Пра-пра-пращур мій Бар-Гарун,
Повідають, був більдаром
Ще у Ноя в ковчезі.

„Мій прапрадід був більдаром,
Також прадід був більдаром,
Був більдаром батько й дід,
Бабка теж була більдаром,
Мати теж була більдаром, —
Був більдаром весь мій рід“.

Тут хто був у царській зали,
Реготатись дуже стали,
А Бассім немов зомлів:
Чув, що сам язик у роті
Біга по своїй охоті,
Та спинить його не вмів.

А халіф стоїть, не писне,
Хоч і сам трохи не трісне
Зо сміху. Та ось двірня
Стихла; він став знов питати:
„Ти більдар! а скількож плати
Побиравш ти що дня?“

Б а с с і м (у крайній розпуці).

„Пла... пла... плати? Що вже плати?
Кажеш голову утяти,
То байдуже. А в тюрму —
Хай і так. А в міх та в воду,
Навіть сього тобі зроду
Теж за зло я не візьму“.

Халіф.

„Славно, сину! Річно, значся,
Маєш ти дукатів двадцать
І що дня печені фунт“.

Бассім (витріщаючи очі).

„Та... дукати... що й казати...
Е, свистати на дукати!
А печеня, ось що ґрунт“.

Халіф.

„Ну, тепер, мої більдари,
Хочу бачить, чи для кари
Злим у вас міцна рука“.
І швиденько шле трабанта
До темниці коменданта, —
Заповідь йому така:

„Трьох злочинців, що за вбійства,
За розбої і злодійства
Вже засуджені були
І віддавна ждали смерти,
Має зараз тут приперти,
Щоб тут кару привняли“.

Не пройшло хвилини богато,
Аж іде тюремний „тато“
І злочинців страж веде,
Руки ззаду повязавши,
Шії геть повідкривавши,
Щоб було рубати де.

Ось перед халіфом стали,
Очі сумно попускали,

А халіф до них рече:
„Чи то ви ті бузувіри,
Що робили зла без міри?
О, та кара не втече!“

Злочинці.

„О! владико правовірних!
До тих злочинів безмірних
Гнав нас знать отець змиї!
В жалю й скрусі тут ми нині:
Покараєш — га! ми винні,
А простиш, то ми твої“.

Халіф.

„Ні, не ждїть собі пощади!
На те зло немає ради
Иншої окрім меча.
Гей, Ахмете, ну, що сили
Зараз першому в тїй хвили
Голову знеси з плеча!“

Злодій клякнув, похитнувся,
Та Ахмет лиш замахнувся
І скотилась голова.

„Ось владико правовірних,
Кара злочинів безмірних:
Кров булькочеться жива“.

Халіф.

„Добре так. Життя погане,
Й смерть погана. Ну, Османе,
Ти вчини другому так!“
Злодій ще не озирнувся,
Та Осман лиш замахнувся —
Ані пікнув неборак.

Халіф.

„Ну, а ти, більдаре статний,
Що був на черзі остатний,
Свою зручність покажи!
Вийми з піхви меч без ляку
І отсього розбишаку
Зараз трупом положи!“

Як би грім при ньому вдарив,
Чи окріп його ошпарив,
Не злякався-б так Бассім.
„Матінко моя ти мила!
Ось моя остатня хвиля!
Ну, пропав же я зовсім!“

„Як же меч мені виймати,
Як розбійника стинати,
Коли се пальмовий бук?
Горенько: Тут хоч розсядсья,
То з життям тра попрощаться,
Ще зазнати стиду й мук“.

Халіф.

„Гей, більдаре, що міркуєш?
Чи ти приглухий, не чубш,
Що я дав тобі приказ?“

Бассім.

„Чую, батеньку... їй Богу...
Та на вічну дорогу!
Лагоджусь... та я сейчас“...

Халіф.

„Вийми з піхви меч, говорю,
Замахни ним сильно вгору,
Сьому голову зітни!“
А Бассім стоїть мов чіп,
І оглух враз і осліп,
Винуватий без вини.

Тут Месрур його в бік штуркнув
І до нього стиха муркнув:
„Що ти, хлопе, стуманів?
Слухай царського наказу,
Бо тебе велить відразу
Розідрати пів на пів“.

Бассім.

„Га! Що! Батечку владико!
Я би на такеє лико
Обнажав свого меча?
В мене меч страшенно блиска:
Лиш раз блисну, розбійницька
Впаде голова з плеча.

„Приклякни ти, лиходію!
Маєш віру і надію
В ласку Божу? Говори!
Помолися у останнє,
Нам усім віддай прощання,
Піднеси дух догори!“

Злодій кляк, почав молитися,
А Бассім стоїть, мов злиться,
Сам міркує, що робить?
Страшно заверта очима,

Вправо, то наліво блима,
Далі так став говорить:

„Чоловіче ти безрідний,
Настав твій час послідний,
Що у ад тебе знесе!
Мов, чи що признати маеш?
Говори, чого бажавш?
Я зроблю для тебе все.

„Жадним трудом не згордую:
Як голодний — нагодую,
Як прагнущий — напою,
А як ти невинуватий —
Я гріха не хочу мати,
Я невинного не вбю“.

Злочинець.

„Я невинуватий, пане!“

Б а с с і м.

„Брешеш, сімя ти погане!
Хочеш вибрехатись? Ні!
На ті штуки сам я сильний,
Маю спосіб непомильний,
Як кінця дійти брехні.

„Царю, — мовить Бассімище,
До царя дійшовши ближче, —
В нашім роді є секрет.
Він іде на сина з батька,
А мені небіжка бабка
Сей передала предмёт.

„Бачиш: меч сей непоказний!
А він свідок є виразний
Сили божої. Досить
З піхви лиш його добути,
Над злочинцем замахнути, —
Голова його злетить.

„Та коли сей нещасливий
Вирок мав несправедливий
І не винен лютих мук,
То сей меч, із піхви взятий,
Замість голову відтяти,
Зміниться в пальмовий бук“.

Халіф (дусячи в собі сміх).

„Ну, давай робити пробу!
Покарай погану злобу,
А невинність заяви!
Вирви з похви меч свій сміло
І отсеє грішне тіло
Відсічи від голови!“

Тут Бассім махнув піхвою
Над злочинця головою,
Потім меч із піхви смик!
„Чудо, царю наш багатий!
Бачиш, він невинуватий.
Із меча зробивсь патик!“

Тут загальний сміх піднявся,
А халіф, так той тримався
Аж обіруч за живіт.
Та Бассім стоїть завзятий:

„Злодій сей невинуватий,
Гинути йому не слід“.

Халіф.

„Добре, друже, вільний буде.
Та скажи нам, що за люде
Дамасценські ті купці?
Чом до себе їх пускав ти?
Що за діло з ними мав ти?
Як розстався на кінці?“

Тут Бассім затріпотався,
Всього зразу догадався
Тай додолу грим-бабах;
„Царю мій, я винуватий!
Вели голову відтяти,
А то вбє мене сам страх“.

Халіф.

„Добре, я й на те пристану.
Ну - ко, друже, дай Осману
Свого дивного меча.
Коли винний ти, то з бука
Станесь острая шаблюка,
Голову знесе з плеча“.

Регіт, сміх... Осман хапає,
Знов із піхви добуває —
Бук пальмовий. Регіт, сміх...

Халіф.

„Га, невинен! Та ось кара:
Будеш в мене за більдара
Поки літ продовжить Біг“.

ЕПІЛЬОГ.

— І кінець? Велика ласка! —
Щож, браті! Арабська казка
Так як і рутенський дух
Кращого кінця не знає,
Як коли героя впахав,
В мундур, поміж царських слуг.

Ах, бож любя річ служити!
Мундур так вигідно шитий,
Пенсія так точно йде!
А ще почеси й гонори,
Хліб готовий до комори,
Ще й авансик далі жде.

Ах, як любо бути льояльним,
Над добром радить загальним,
Знавши, що воно й твоє!
Але що найкраща новість,
Так се те, що чисту совість
Служба царська дає.

Простий чоловік, звичайний,
Трибунал якийсь потайний
Носить у душі раз-в-раз:
Чи що зробить, чи що скаже,
Вже його сумління враже
Гнобить, мучить кожний час.

Царському слугі чудово!
Кожде діло, кожде слово
Кождий поступ — не його:
Все він робить по наказу,
Волі власної ні разу
Не потрібно до того.

І спокійний. Кажуть дерти,
Бити, мучити до смерти, —
Він усе зробив — і прав!
Ще й заслугу з того має:
Вірно службу відбував,
Як цареві присягав.

От в такім то обичаю,
В мундуровім тихім раю
Опинився наш Бассім.
Казка тут його лишає,
Та мені щось шепче, шпає:
„Ладно се, та не зовсім!“

І почав я міркувати,
По гісторіях шукати,
Поки не набрив на шлях:
Що з Бассімом далі сталось,
І чи любо там здихалось
На халіфових хлібах.

Ось що каже літописець:
Був нещасний рік і місяць,
День сотворений на страх,
Коли в серце Ер-Рашіду
Думку лютюю без стиду
Положив був сам Аллах —

Думку люту та жорстоку:
Вислати від свого боку
Джіяфара на той світ,
Йому голову відрізати,
І з ним враз побити, повішати,
Потопити його весь рід.

Оттоді були в Багдаді
Всі більдари дуже раді,
Бо їх меч не спочивав,
А в невинній крові мився;
Зате кожний збогатився,
Бо з побитих все здирав.

Отже сталась в тому літі
Річ нечувана на світі.
До царя один більдар
Наблизився, покловився,
І стояв і вниз дивився.
„Що тобі?“ питає царь.

„Царю — мовив сей, — їй Богу,
Поблагослови в дорогу“.

Халіф.

„Хочеш в Мекку мандрувати?“

Більдар.

„Ні, вже... я по иншій часті:
На розпуття йду я красти,
Грабувати і розбивати“.

Халіф.

„Ще се, ти здурів, небоже?“

Більдар.

„Знаю, царю, що негоже
Добру школу покидать;
Та я вже навчивсь доволі
І кортить мене на волі
Іспит із науки здать.“

Халіф.

„Що за іспит? Що за школа?“

Більдар.

„Царю любий, правда гола!
Адже те, що тут було,
Що в більдарській службі взнав я,
Се — інакше б не назвав я —
Розбійницьке ремесло.

„Лиш одна ріжниця скромна:
Збій на шляху — голь бездомна,
Звір непевний свого дня;
Знає, що попадеться в руки,
Не мине страшної муки,
Гака і сокири й пня.

„А більдар твій розбиває,
Мучить, ріже, й добре знає,
Що за се й похвалять ще...
Ні... Благослови в дорогу,
Або вбить вели! Йй Богу!
Бо твій мундур страх пече.“

На таку промову дику
Жалість царь почув велику,

Відвернувся від двораків,
Щось мов жвав і мняв і ликнув,
Потім до більдара крикнув:
„Забирайся до сто дідьків!“

І більдар пішов. Від того
Дня і слід застиг. Про нього
Всякий слух пропав зовсім.
Стільки літописець. Діло
Ясне, й я скаж́у се сміло:
Сеї більдар, то був Бассім.

Радуються пчоли цвіту,
А селянські діти літу,
А п'яниця хапатні;
Рад спочинкові челядник,
Рад авансові урядник,
А виборам всі хруні.

Рад прожора повній мисці,
А мужик розумній книжці,
Тьмі кромішній Єзуїт;
Рада миш котячій смерти,
Рад жандарм нас всіх заперти,
Рад Великодню весь світ.

Радий ярмаркові паяц,
Рад витрішкоокий заяць,
Вискочивши із тенет.
Так сю казку закінчивши,
Чесних слухів не вразивши,
Утішається й поет.

Пояснення

чужих або малозрозумілих слів.

(Звіздкою позначені слова, пояснені самим Франком).

А д і т ь — А д и в і т ь !

А с п р — дрібна срібна монета, завбільшки з колишній російський срібний пятачок.

Б а л е ц ь — жіночий чепець у виді вальця; тут як лайка: чортова пика, машкара, або просто чорт рогатий!

Б а с а р у н о к (перське) — напиво́к, хабар.

Б а т я р (мадярське) — волоцюга.

*Б і л ь д а р — гайдук, прибічний сторож у східних володарів та вельмож.

*В а р е (гуц.) — справді, дійсно.

В а р е н н я (рос.) — конфітури.

*В е з и р — міністр або намістник султана.

Г а л а й — той, що »галайкає«, вигукує.

Г а л ь - п а л ь — на швидку руку.

*Г о д ж а — паломник, що відбув подорож до Магометового гробу.

Г а в р а (румун.) — барліг, ведмеже леговище.

Г а з д а (мад.) — господарь, хазяїн.

Д а к т и л ь — фінік, овоч дактилевої (фінікової) пальми.

Д е к р е т (лат.) — наказ, постанова.

Д и н а р — арабська золота монета 2, 42 гр. ваги.

Д н е с ь — сьогодні, нині.

Д о м і в — додому.

Драб, драбуга (нім.) — ледацюга, босяк, здоровило.

*Драхма — перська срібна монета, як австр. корона.

Емір — князь, ватажок племені.

Жвати — жувати.

Задригнутися — повіситися.

Збій (польське zbój) — розбійник.

*Каді — суддя.

Камуз — на камуз стерти: потрощити або змісити на болото.

Кебаб — пилав, ягняча печеня з рижом, цибулею й перцем.

Кліть — сіни, комора; тут — хата.

Кобеля — плетений з рогожі кіш.

Комашня — тризна; тут просто: забава, гульня.

*Котара (татар.) — килимова завіса (замість дверей).

Лабаз, лабазник — назви лучних рослин, тут просто: хабаззя, бурян.

Леліти — мигати.

Лупяр — лупій.

Мож — можна.

Мой (гуц.) — слово, котре годі перекласти, уживається при зворотах для зміцнення, або погрози.

Морес (лат.) — навчити м. тут — навчити кого поваги.

*Муеззин — церковний слуга, що скликає Могометан на молитву з вежі мечету.

Нанашко — хрещений батько; взагалі-ж так (або ще »вуйко«) подекуди в Галичині називають молодші люде старших, щось як »дядько« на Наддніпрянщині.

Нечайно — несподівано.

- Нотатка (лат.) — записник, нотес.
Орябок — рябець, рябчик.
Падкувати — жалувати.
Паздіря — терміття, костриця.
Палуба — дурень, бевзь.
Папучі — вовняні черевики без закаблуків.
Пастала — сушені повила, пастила.
*Піл — підлога.
Піскарський — що належить піскареві — торговцеві піском.
Плястер меду (нім.) — сцільник.
Пляц (нім.) — площа, майдан.
Прем — притьмом.
Пригістник — дарунок, гостинець.
Присяйстобоже — клятьба в роді »їй Богу!«
Публіка — сором, ганьба, страмовище.
Пукнути — тріснути.
Пястер — турецька монета.
Сарака (рум.) — бідолаха.
Смотолока — нежит; тяжке становище; тут: дурійка і той, що вдурів, дурень, тетеря.
Стектися (польське) — сказитися.
Стрій — одяг, убір.
Тандита (італ.) — точов, базар, де продаються старі річч.
Тепенити — заходитися коло чого, братися до чого.
Теслозубий — з широкими, як теслиця, зубами (теслиця — сокира у теслів).
*Тикти. Давати на тикти — в галицькому підгірському говорі: натякати, давати до пізнання.
Трабант (італ.) — прибічний сторож, сердюк.
Трібувати — прóбувати, випробовувати.

- Турбан — або чалма, завій на голову.
Туск — жаль, смуток.
Уцтивий — поштивий.
Фафуля — ледарь, гультай, швендя.
*Фільк — ремінні холяви, якими обвивано ноги
винуватого, аби канчуки не били по литках,
тільки в п'яти.
Форлядунок (нім.) — візвання (судове).
Фрикас (франц.) — фрікасе́, потравка.
Фундувати (лат.) — справляти власним коштом.
Хавка — ротище, пащека.
Халіф — по арабськи : намістник, заступник. Так
звуться наслідники духовної й світської вла-
сти Магомета (спершу арабські, потім туре-
цькі, тепер знов арабські султани).
Хаш — куш.
Хвалабу — Хвала Богу!
Цень — не робити ні цень — ані ценькнути.
Шербет — напйток з води, цитрини, амбри
й цукру або з гранатового соку.
Шкурлатник — той, що латає шкури, швець-
полатайко.
Шляхтуз (нім. Schlachthaus) — різниця.
Шпас (нім. Spass) — жарт.
Шпати — крутити.
Шулем (жид.) — здоров, здорові були (араб.
сáлем).
Шустваль (нім.) — шкуратяний передник,
фартух.
-
-

A

449131

KK
H